

Tuula Linna

Kanteenmuutoskielto, preklusio ja oikeusvoima – prosessioikeuden klassikkoja

HAKUSANAT: prosessioikeus, oikeudenkäynti, kanteenmuutoskielto, preklusio, oikeusvoima

1. Johdannoksi

Oikeusjärjestyksessämme on noudatettu jo vuosisatojen ajan periaatetta, jonka mukaan kannetta ei saa muuttaa riita-asian oikeudenkäynnissä.¹ Oikeudenkäymiskaaressa (OK, 1734) ei tosin alun perin ollut nimenomaista säännöstä asiasta, mutta oikeuskäytännössä ja -kirjallisuudessa kanteenmuutoskiellon katsottiin olevan voimassa.²

Ensimmäinen säännös kanteenmuutoskiellosta otettiin oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 2 §:ään vuoden 1960 uudistuksessa (L 362/1960).³ Pykälän 1 momentissa ilmaistiin kanteenmuutoskielto, josta säädettiin kaksi poikkeusta: se, että vaatimus perustui oikeudenkäynnin aikana tapahtuneeseen olosuhteiden muutokseen tai vasta silloin kantajan tietoon tulleeseen seikkaan (jälj. *välisattumapoikeus*), ja toiseksi, että kantaja vaati korkoa tai teki muun sivuvaa-

* Tuula Linna, OTT, VT, prosessioikeuden professori, Lapin yliopisto. Sähköposti: tuula.linna@ulapland.fi.

1. Syytekin on kanne, ja siten myös syytteen laajentamisen ja tarkistamisen problematiikka koskee laajassa merkityksessä kanteenmuutoskieltoa. Tämä kirjoitus on kuitenkin rajattu kanteenmuutoskieltoon riita-asiassa.
2. Kanteenmuutoskielto johdettiin silloisesta OK 25:21:stä. Siinä tuomiovirheeksi luettiin muun muassa se, että tuomittiin muusta kuin siitä, mistä vastaaja oli haastettu oikeuteen. *Antti Jokela*: Oikeudenkäynnin asianosaiset ja valmistelu. Oikeudenkäynti II. Kolmas, uudistettu painos. Talentum 2012 s. 297–298.
3. Epäselvä kysymys kanteenmuutosoikeudesta oli aiheuttanut melkoista epävarmuutta. Säännöksen tarvetta perusteltiin myös muutoksella, jonka mukaan haastehakemuksessa tulee ilmoittaa seikat, joihin vaatimus perustuu. Ristiriitojen välttämiseksi tämä edellytti säännöstä kanteenmuutoskiellosta. HE 33/1959 vp laiksi oikeudenkäymiskaaren sekä laeiksi eräiden oikeudenkäyntimenettelyä koskevien muiden lakien muuttamisesta s. 5. Esikuvana oli Ruotsin oikeudenkäymiskaaren (18.7.1942) vastaava säännös (13:3), joka nykyisinkin pitkälle muistuttaa suomalaista vastinettaan. Ks. Ruotsin säännöksestä esimerkiksi *Per Olof Ekelöf – Robert Boman*: Rättegång II. Åttonde, bearbetade upplagan. Norstedts Juridik 1996 erit. s. 136–140 ja *Bengt Lindell*: Civilprocessen. Rättegång samt skiljeförfarande och medling. Tredje upplagan. Iustus Förlag 2012 s. 235–243.

timuksen tai olennaisesti samasta perusteesta johtuvan uuden vaatimuksen (jälj. *perusteyhteyspoikkeus*). Jälkimmäinen poikkeus ei koskenut käsittelyä ylemmässä oikeudessa (2 mom.). Pykälän 3 momentin mukaan kanteen muuttamiseksi ei katsottu uusien seikkojen esittämistä kanteen tueksi, jos asia ei sen johdosta muuttunut toiseksi. Vuonna 1972 (L 21/1972) pykälään lisättiin uusi 4 momentti, jossa kuulemisperiaatteen toteuttamiseksi rajoitettiin kanteen muuttamista silloin, kun vastaaja on poissa.⁴

Alioikeusuudistuksen yhteydessä OK 14:2 korvattiin nykyisellä, saman numeroisella ja pitkälti saman sisältöisellä pykälällä (1052/1991).⁵ Uudeksi kanteenmuutoskiellon poikkeusperusteeksi säädettiin mahdollisuus tutkia ennakkokysymyksen luonteinen riitainen oikeussuhde, jonka selvittämistä muun osan ratkaiseminen edellyttää (jälj. *ennakkokysymyspoikkeus*). Samalla kielto muuttaa kannetta ylemmässä asteessa ulotettiin tähän uuteen poikkeusperusteeseen. Lisäksi alioikeusuudistuksen tavoitteiden mukaisesti säädettiin, ettei kanteen muuttaminen saa aiheettomasti pitkittää pääkäsittelyä. Sääntelyn takana ovat yleiset prosessin selkeyttä ja tarkoituksenmukaisuutta koskevat periaatteet. Kanteenmuutoksen tutkittavaksi ottaminen saattaa edellyttää sen valmistelunomaista käsittelyä, joka pääkäsittelyvaiheessa ei aina ole järkevää. Kanteen muuttaminen tuli siten käräjäoikeudessa luvanvaraiseksi pääkäsittelyssä ja ylemmissä asteissa kielletyksi. Ainoastaan välisattumapoikkeuksen perusteella kantajalla on oikeus muuttaa kannetta vielä pääkäsittelyssä ja myös ylemmissä asteissa. Lisäksi vastaajan poissaolotilannetta koskevaan 4 momenttiin tehtiin se täsmennys, että kanteen muuttamisena pidetään myös uusien seikkojen esittämistä kanteen tueksi silloin, kun vastaaja ei ole saanut niistä tietoa.

Kanteenmuutoskielto on vanhastaan kuulunut prosessioikeuden kivijalkaan. Nykyajan oikeustieteellinen tutkimus koettaa parhaansa mukaan pysytellä ajan tasalla yhä nopeammin virtaavassa ilmiöiden juoksussa. Välistä on kuitenkin hyvä pysähtyä tarkastelemaan klassikoiden kautta oikeudenalan perusteiden jyrkeyttä.

Tällä kirjoituksella on kolme tarkoitusta: 1) kanteenmuutoskieltoa koskevan säännöksen (OK 14:2) rakenteellinen, sisällöllinen ja oikeudenkäynnin vaiheittainen jäsentäminen, 2) kanteenmuutoksen ja oikeustositseikkojen (oikeudenkäynnin sisäisen) preklusion suhteen analysointi ja 3) pohdiskelu kanteenmuutoksen rajojen merkityksestä negatiivisen oikeusvoiman alan määrittäjänä (kanteenmuutoksen ja oikeudenkäyntien välisen preklusion suhde).

4. HE 12/1971 vp laiksi asianosaisia ja eräiden asioiden käsittelyjärjestystä koskevien oikeudenkäymiskaaren säännösten muuttamisesta s. 10 (LaVM 20/1971 vp). Ks. myös *Jouko Halila*: Oikeudenkäyntimenettelyn 14.1.1972 annetulla lailla toteutetut osittaisuudistukset. LM 1972 s. 463–504, s. 499.
5. HE 15/1990 vp riita-asia- ja oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.

2. Voimassa oleva kanteenmuutoskielto

Voimassa olevassa OK 14:2:ssä säädetään pääsäännöksi kielto muuttaa kannetta oikeudenkäynnin aikana. Lisäksi kieltoon säädetään poikkeuksia ja niihin rajoituksia:

- pääsääntönä kielto muuttaa kannetta (1 momentin ensimmäinen virke)
- poikkeukset pääsäännöstä (1 momentin 1–3 kohta)
- poikkeusten rajoitukset pääkäsitelyssä ja yleisessä asteessa (2 mom.)
- täsmennys kanteenmuutoksen käsitteeseen (3 mom.)
- vastaajan passiivisuuden vaikutus (4 mom.).

Pykälä koskee sekä *dispositiivisia* että *indispositiivisia* riita-asioita.⁶ Sitä sovelletaan koko oikeudenkäynnin ajan, toisin sanoen asian vireilletulosta lopulliseen tuomioon.⁷

Kanteenmuutoskielto liittyy kantajan *materiaalisiin* vaateisiin ja niiden perusteisiin. Sen sijaan esimerkiksi vaatimukset, joiden kohteena on ennen pääasian oikeudenkäyntiä määrätty turvaamistoimi⁸ tai muutoksenhakuvaiheessa alemman asteen tuomion täytäntöönpano,⁹ eivät tarkoita alkuperäisen kanteen muuttamista vaan koskevat täytäntöönpano-oikeudellisia prosesseja.¹⁰ Kanteenmuutoksella on merkitystä myös silloin, kun kanne on nostettava määräraajassa. Oikeuskirjallisuudessa on

6. OK 14:2 soveltuu periaatteessa myös hakemusasioihin OK 8:13:ssä olevan viittaussäännöksen kautta. Kanteenmuutoskiellolla ei ole kuitenkaan hakemusasiassa samanlaista merkitystä kuin riita-asia, koska hakemusia voidaan panna vireille myös esimerkiksi käräjäoikeuden istunnossa. Hakemuksen muuttaminen yli sen, missä asia muuttuu toiseksi, voidaan siten yleensä katsoa uuden hakemusasian vireillepanemiseksi.
7. Tämä näkyy 1 momentin ensimmäisen virkkeen lisäksi pykälän 2 momentin rajoituksessa, joka koskee kanteen muuttamista ”vasta” pääkäsitelyssä. Loogisesti tästä seuraa, että kielto ja sen poikkeukset ovat voimassa jo aikaisemmissa oikeudenkäynnin vaiheissa. Pykälän 2 momentista puolestaan käy ilmi, että pykälää sovelletaan kaikissa oikeusasteissa. Myös pykälän 3 momentin täsmäntävä määritelmäsäännös koskee koko oikeudenkäynnin aikaa ja kaikkia asteita. Kanteenmuutoskielto sijaitsee OK 14 luvussa, jossa on tuomioistuinta yhteisesti koskevia muitakin säännöksiä, kuten asianosaisten totuudessa pysymisen velvollisuus (1 §) ja järjestyksenpito (6 ja 7 §).
8. Kantajan osalta kyseessä voi olla esimerkiksi vaatimus vaihtaa takavarikon kohdetta, jos kohde poikkeuksellisesti perustuu tuomioistuimen antamaan täytäntöönpanomääräykseen (ks. OK 7:13), tai vaatimus jatkaa turvaamistointia, vaikka pääasian kanne hylättäisiin (OK 7:9).
9. Maksutuomion täytäntöönpanoa varten ei tarvita täytäntöönpanomääräystä. Kyseessä voi olla kuitenkin kantajan vaatimus vastaajan saaman keskeytysmääräyksen poistamisesta. Käsillä voi myös olla välitystuomiota koskeva täytäntöönpanomääräys (UK 2:19).
10. Oikeuskirjallisuudessa nämä on tosin luettu kanteenmuutoksen prosessuaalisiin liitännäisvaatimuksiin. Ks. *Jokela* 2012 s. 300. Itse pitäisin täytäntöönpano-oikeudelliset prosessit kanteenmuutoksen ulkopuolella, koska niitä eivät koske esimerkiksi OK 14:2.2:ssa säädetty rajoitukset, eikä 3 momentissa tarkoitettu määritelmäsäännös. Täytäntöönpanoprosesseista ja niiden edellytyksistä säädetään erikseen.

suhtauduttu suopeasti siihen, että sallittu kanteenmuutos tehdään kannemääräajan jälkeen, kunhan alkuperäinen kanne on nostettu määräajassa.¹¹

Pääsääntö siis on, että kannetta ei saa riita-asiassa muuttaa oikeudenkäynnin aikana, ja kielletyn kanteenmuutoksen tutkiminen on tuomiovirhe. Kiellosta on edellä mainitut kolme poikkeusta: 1) välisattuma, 2) ennakkokysymys ja 3) perusteyhteys. Poikkeukset merkitsevät kantajan oikeutta valvoa etuaan oikeudenkäynnissä muuttamalla kannetta.

Välisattumapoikkeus tarkoittaa sitä, että kantaja saa vaatia muuta kuin kanteessa tarkoitettua suoritusta, milloin vaatimus perustuu oikeudenkäynnin aikana tapahtuneeseen olosuhteiden muutokseen tai vasta silloin kantajan tietoon tulleeseen seikkaan (OK 14:2.1:n 1 kohta).¹² Välisattuma merkitsee muutosta alkuperäisen kanteen perusteeseen ja perustuu reaali maailman muutokseen tai uuteen tietoon.¹³ Jos esimerkiksi riidan kohteena oleva omaisuus tuhoutuu, kanne saadaan muuttaa koskemaan vastaavaa rahamäärää. Välisattuma on kyseessä myös silloin, kun alkuperäinen kanne on perustunut siihen, että toimitetussa tavarassa on virhe ja kantaja on sen perusteella vaatinut kauppahinnan alennusta. Oikeudenkäynnin aikana käy ilmi, että virhe on olennaisesti vakavampi kuin alun perin oli pystytty selvittämään tai virhe on pahentunut entisestään. Silloin kantaja voi välisattuman perusteella vaatia suurempaa kauppahinnan alennusta tai kaupan purkua. Samasta primääriperusteesta (tavaravirhe) aiheutunut tapahtumainkulku (oikeustositseikasto) oli toisenlainen kuin tiedettiin tai se on oikeudenkäynnin aikana muuttunut toisenlaiseksi.

Ennakkokysymyspoikkeus kanteenmuutoksiellosta tarkoittaa sitä, että kantaja saa vaatia vahvistettavaksi sellaisen oikeussuhteen, joka asianosaisten välisessä oikeudenkäynnissä on riitainen ja jonka selvittämistä asian muun osan ratkaiseminen edellyttää (OK 14:2.1:n 2 kohta). Kanne laajennetaan silloin koskemaan myös sellaista muuta asianosaisten välistä oikeussuhdetta, jonka vahvistaminen on edellytyksenä sille, että vastaajalle voidaan asettaa alkuperäisessä kanteessa tarkoitettu velvoite. Kanteenmuutoksen kautta alkuperäisen kanteen yhteydessä ratkaistaan kysymys, josta voitaisiin nostaa myös erillinen vahvis-

11. Ks. *Erkki Havansi*: Määräajat ja oikeudenkäynti. WSOY Lakitieto 2004 s. 302–307 ja siellä mainittu kirjallisuus.

12. Ks. KKO 2010:9 kappale 8, jossa korkein oikeus osapuolten yhdenvertaisuuden perusteella katsoi, että OK 14:2.1:n 1 kohdasta ja pykälän 2 momentista ilmenevää periaatetta voitiin soveltuvin osin soveltaa myös vastaajan vastaukseen.

13. Välisattumapoikkeus ei ole kovin selväpiirteinen. Kantaja on saattanut olla esimerkiksi oikeuserehdyksen vallassa ja siten väärässä käsityksessä mahdollisuudestaan vedota johonkin seikkaan. Ks. *Urpo Kangas*: Määräaikaan sidotut kanteet perhevarallisuus oikeudessa ja kanteenmuutoksiello. Business Law Forum 2005 s. 251–294, s. 256–257. Välisattuman arviointiperusteen tulee olla objektiivinen ja määritettävissä huolellisen prosessaamisen näkökulmasta. *Bengt Lindell* (2012 s. 236) katsoo, että jos kantajan *olisi pitänyt tietää* seikasta aikaisemmin, kanteenmuutos voidaan torjua.

tuskanne. Kanteenmuutoksena vaadittu oikeussuhteen vahvistaminen johtaa vahvistustuomioon, jolla on normaali oikeusvoimavaikutus.¹⁴ Esimerkiksi vuokrasaamista koskevassa riidassa kantaja voi vaatia, että tuomioistuimien ensin antaa vahvistustuomion vuokrasopimuksen syntymistä tai voimassaoloa koskevasta erimielisyydestä.¹⁵ Myös saatavan vanhentumista koskeva kysymys voi olla tällainen ennakkokysymys.¹⁶ Samoin, jos kaupankohteen virheen perusteella kantaja vaatii kauppahinnan alennusta ja vastaaja väittää, ettei kauppa koskevaa sopimusta ole tehty, voidaan luovutustoimesta vaatia ensin annettavaksi vahvistustuomio.

Perusteyhteyspoikkeuksen nojalla kantaja saa vaatia korkoa tai tehdä muun sivuvaatimuksen taikka, jos se johtuu olennaisesti samasta perusteesta, esittää uudenkin vaatimuksen (OK 14:2.1:n 3 kohta). Yleensä korko tai muu sivuvaatimus perustuu samaan sopimukseen kuin pääsaatava. On kuitenkin mahdollista, että korosta on tehty eri sopimus. Kantaja voi myös esittää itsenäisen uuden vaatimuksen, joka ei ole sivuvaatimuksen luonteinen, kunhan se johtuu olennaisesti samasta perusteesta kuin alkuperäinen kanne. Kantaja on vaatinut esimerkiksi kaupan purkamista kaupankohteen olennaisen virheen perusteella, mutta oikeudenkäynnin aikana vaatiikin kauppahinnan alennusta siltä varalta, ettei virhettä katsota olennaiseksi. Tällöin kyseessä on samaan primääriperusteeseen (virhe) ja tapahtumankulkuun (oikeustositseikastoon) perustuva toissijainen vaatimus,¹⁷ joka on *vaihtoehtoinen* vaatimus alkuperäiseen nähden.¹⁸ Mahdollista myös on, että kannevaatimus vaihdetaan toiseen (*kanteen korvaaminen*). Kantaja on esimerkiksi ensin vaatinut epäedulliseen oikeustoimeen perustuvaa vahingonkorvausta, mutta vaatiikin oikeudenkäynnin aikana oikeustoimen julistamista mitättömäksi.¹⁹ Kolmas esimerkki: kantaja on vaatinut kauppahinnan alennusta kaupan kohteessa olevan virheen perusteella (arvo ei vastaa kauppahintaa) ja myöhemmin oikeudenkäynnin aikana vaatii saman

14. Säännös kytkeytyy OK 24:6.2:iin, jossa säädetään ns. kanteen sisäisestä välituomiosta. Kantaja voi saada sellaisen kysymyksen oikeusvoimaisesti ratkaistuksi laajentamalla kannettaan. Ks. HE 15/1990 vp s. 102. Ks. myös *Juha Lappalainen* teoksessa Dan Frände ym. (toim.): Prosessioikeus. Neljäs, uudistettu painos. Sanoma Pro 2012 s. 724. Vastaaja voi esittää oman vaatimuksensa ennakkokysymyksen ratkaisemisesta vastakanteella (ks. OK 18:3 ja 7 sekä OK 10:4).

15. HE 15/1990 vp s. 102.

16. *Lappalainen* 2012 s. 723.

17. Ks. tosin huomioita kiinteistön laatuvirheestä kaupan purun ja hinnanalennuksen suhteen jälj. jakso 6.2.2.

18. Toissijaiseen perusteeseen tulee vedota myös muutoksenhakuasteessa, vaikka kantajan ensisijainen kanne olisi hyväksytty, mutta vastaaja on hakenut muutosta. Ks. *Johanna Niemi* Prosessioikeus 2012 s. 1142–1143.

19. Uusi vaatimus voi johtaa saman tai eri lajiseen tuomioon (suoritus-/vahvistustuomio). Ks. ruotsalaisesta kirjallisuudesta pohdintaa kannelajin vaihtamisesta ja vastaajan puolustautumismahdollisuuksien turvaamisesta *Bengt Lindell*: Processuell preklusion av nya omständigheter eller bevis rörande saken. *Norstedts Juridik* 1993 s. 357–359.

virheen perusteella vahingonkorvausta virheen muulle omaisuudelle aiheuttamasta vahingosta. Tällöin sama primääriperuste (virhe) on aiheuttanut myös toisen tapahtumainkulun (oikeustosisaikaston), johon kantaja perustaa uuden vaatimuksensa (*kanteen laajentaminen*).²⁰

Välisattumaa ja perusteyhteyttä koskevat poikkeukset tarkoittavat kantajan ”*offensiivista*” kanteen muuttamista vastaamaan muuttunutta tilannetta taikka vaatimuksen uudenlaista kohdentamista tai laajentamista. Sen sijaan ennakkokysymyspoikkeus tarkoittaa käytännössä useimmissa tapauksissa kantajan ”*defensiivistä*” kanteen muuttamista sen jälkeen, kun vastaaja on riitauttanut kanneperusteen ennakkokysymyksen.

Kanteenmuutoskieltoa koskevan OK 14:2:n 2 momentissa säädetään rajoituksia ennakkokysymys- ja perusteyhteyspoikkeuksiin. Ensinnäkin, kanteen muuttaminen niiden perusteella on *pääkäsitellyssä* sallittu vain, jollei asian käsittely sen vuoksi viivästy.²¹ Toiseksi, *ylemmässä asteessa* kanteen muutos on sallittu ainoastaan välisattumapoikkeuksen perusteella.²² Toisin kuin muut poikkeusperusteet, välisattuma on siten vahva kanteenmuutosperuste; kanteen muuttaminen sen perusteella on sallittu kaikissa oikeudenkäynnin vaiheissa ja oikeusasteissa.

OK 14:2.2:ssa säädetyt rajoitukset eivät tarkoita lopullista kanneoikeuden menettämistä: jos tuomioistuin jättää tutkimatta vaaditun kanteenmuutoksen, kantaja saa nostaa uuden kanteen. Tätä oikeutta ei poista edes ensiprosessissa annetun tuomion oikeusvoima (ks. jälj. jakso 6.2.3.). Muussa tapauksessa rikotaisiin *access to court* -periaatetta.

OK 14:2.3:ssa on kanteenmuutoksen *määritelmäsäännös*. Sen mukaan kanteen muuttamista ei ole uusien seikkojen esittäminen kanteen tueksi, jos asia ei sen johdosta muutu toiseksi. Seikoilla tarkoitetaan oikeustosisaikkoja, toisin sanoen oikeudellisesti välittömästi merkityksellisiä seikkoja, joiden olemassaolosta asianosainen katsoo seuraavan, että hänen vaatimuksensa on oikeusjärjestyksen mukaan oikeutettu.²³ Vallitsevan kannan mukaan silloin, kun vaati-

20. Sen sijaan tapahtumainkulku on sama, jos kyseessä ovat samasta virheestä edelleen kehittyneet ns. pahentumisseuraukset, kuten lahovaurio virheellisen kohdan ympärillä.

21. Viivästymistä koskevan edellytyksen merkitys voidaan tosin kyseenalaistaa ennakkokysymyspoikkeuksen osalta, jos alkuperäisen kanteen käsittelyä ei tosiasiaa voida jatkaa ennen kuin ennakkokysymys on ratkaistu.

22. OK 25 a luvussa tarkoitettua jatkokäsittelylupaa koskeva vaihe kuuluu OK 14:2.2:ssa tarkoitettuun ”ylempään asteeseen”. Silloin käräjäoikeuden päätös tutkitaan materiaalisesti, joskin normaalia kevyemmässä menettelyssä. Jatkokäsittelylupajärjestelmä on laajentumassa. Ks. HE 246/2014 vp laeiksi oikeudenkäymiskaaren 25 ja 25 a luvun sekä sotilasoikeudenkäyntilain 3 §:n muuttamisesta, LaVM 24/2014 vp, PeVL 59/2014 vp ja EV 308/2014 vp.

23. HE 33/1997 vp oikeudenkäymiskaaren muutoksenhakua hovioikeuteen ja asian käsittelyä hovioikeudessa koskevien säännösten sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamisesta s. 55. Todettakoon, että uudet *todistus*oikeudet eivät voi muuttaa asiaa toiseksi. Myöskään uusi oikeudellinen argumentaatio ei muuta asiaa toiseksi.

muksen *oikeusseuraus pysyy samana*, asia ei muutu toiseksi.²⁴ Oikeusseurauksen osalta ratkaisevaa on, pysyvätkö kanteeseen sisältyvät, vastapuolelle asetettavaksi vaaditut velvoitteet ja seuraukset ennallaan.²⁵ Kanteen muuttamista ei ole se, että alkuperäistä vaatimusta tuetaan esimerkiksi toisella pätemättömyys-, moite- tai korvausperusteella, jos lopputulos on joka tapauksessa sama. Kanta on hyväksytty myös oikeuskäytännössä.²⁶

Kun kantajan vaatima oikeusseuraus on tuomittu, menettävät tällaiset samaa vaatimusta tukevat oikeustositseikat merkityksensä. Kuten *Juha Lappalainen* toteaa, kanteen hyväksyminen yhdellä perusteella tekee muut perusteet tarpeettomiksi.²⁷

Uusien oikeustositseikkojen esittäminen saman kannevaatimuksen tueksi eroaa perusteyhteyspoikkeuksesta. Jälkimmäisessä oikeusseurauskin muuttuu, kunhan yhteys alkuperäiseen kanneperusteeseen (tai puheena olevan 3 momentin mukaisesti uusilla seikoilla tuettuun kanneperusteeseen) säilyy.

Kantaja voi siis esittää kanteen perusteena olevaa tapahtumainkulkua vahventavia lisäoikeustositseikkoja ilman, että sitä pidettäisiin kanteen muuttamisena. Vallitseva kanta ei kuitenkaan edellytä, että uudet oikeustositseikat koskevat samaa tapahtumainkulkua kuin kanteessa on alun perin kuvattu. Kantaja voi toi-

24. Ks. muun muassa *Lappalainen* Prosessioikeus 2012 s. 526–527 ja *Jokela* 2012 s. 301–303. Ks. kannan taustoista *Jyrki Virolainen*: Uusi alioikeusprosessi riita-asioissa. DL 1995 s. 329–378, s. 344 alav. 20. Ks. myös *Jyrki Virolainen*: Kanteen muuttamisesta ja ennakkopäätösten perustelemisestä – teoriaa, käytäntöä, kritiikkiä. DL 1990 s. 563–586, s. 577–579 ja 585–586. *Janne Kaisto* (Uusiin seikkoihin vetoaminen ja kanteenmuutoskielto. DL 2013 s. 764–785, s. 785) toteaa, että oikeusseuraamuksesta puhuminen on niin juurtunut, että tuntuu turhalta edes yrittää keksiä sille vaihtoehtoja. Ks. myös *Kangas* (BLF 2005 s. 254–255) käsitteellisestä monimielisyydestä, joka sisältyy termeihin ”asia”, ”vaatimus” ja ”peruste”. Tuoreessa ruotsalaisessa oikeuskäytännössä asian ”identiteetti” ja sen muuttuminen (ks. NJA 2011 s. 713) on keskeinen kriteeri, ja Ruotsin korkein oikeus on omaksunut laajan ”asian” käsitteen. Ks. kritiikistä *Lindell* 2012 s. 242–243. Ks. myös *Peter Westberg*: Civilrättskipning. Andra upplagan. Norstedts Juridik 2013 s. 310. Ruotsalaisessa kirjallisuudessa on pohdittu myös oikeusseurausten taloudellista samanarvoisuutta. Ks. *Roberth Nordh*: Är endast olika rättsföljder som är likvärdiga samma sak? SvJT 2001 s. 655–665 ja *sama*: Är det sak samma om saken är densamma eller inte? SvJT 2002 s. 12–25. Teoksessa *Ekelöf – Boman* 1996 s. 137 pitäydytään ”saman oikeusseurauksen” opissa.

25. Kyseessä voi olla myös vahvistustuomio, joka ei muutu toisenlaiseksi.

26. Uudemmassa oikeuskäytännössä ks. esimerkiksi KKO 2010:57 (kappale 36). Siinä katsottiin, että kantajat eivät olleet menettäneet oikeuttaan moittia pesänjakajan toimitusratkaisua myös sillä perusteella, että kyse ei ollut perilliselle maksuunpannuista veroista. OK 14:2.3:iin viitaten korkein oikeus totesi, ettei asian ollut katsottava muuttuneen toiseksi sen vuoksi, että kantajat olivat valmistelussa vedonneet vaatimuksensa tueksi myös mainittuun seikkaan. Ks. myös KKO 2003:81.

27. *Lappalainen* 2012 s. 527. Sama koskee kanteen hyväksymisen tilanteessa vastaajan vaihtoehtoisia kiistämisperusteita. Ks. *Lauri Melander*: Menettelyvirheen vuoksi palautetun riitajutun käsittelystä kärjäoikeudessa silmälläpitäen erityisesti oikeustositseikkojen prekludoitumista. DL 1997 s. 66–74, s. 68 ja *Gustaf Möller*: Om domens preklusionsverkan och alternativa grunder för käromål. JFT 1995 s. 131–145.

sin sanoen yrittää myös ”toista kautta” päästä samaan oikeusseuraukseen. Tämä saattaa vaikuttaa suhteellisen liberaalilta kannalta kanteen identiteettiä ajatellen. Oikeustositseikkojen preklusio leikkaa kuitenkin tehokkaasti dispositiivisessa asiassa pääkäsittelevä vaiheessa uusiin seikkoihin vetoamisoikeutta (ks. OK 6:9).²⁸ Sama koskee ylempää astetta myös indispositiivisessä asiassa (OK 25:17 ja 30:7).

Todettakoon, että puheena olevassa OK 14:2.3:ssa ei säädetä kanteenmuutoksen sallittavuudesta, vaan täsmennetään poissuljennalla kanteenmuutoksen käsitettä. Siinä määritetään, mitkä toimet *eivät muuta* kanttta. Kanteen modifiointi, joka menee ”yli” sen, mitä 3 momentissa säädetään, on kanteenmuutos. Tällöin sovellettavaksi tulee kanteenmuutoksen sallittavuutta koskeva pykälän 1 momentti. Jos muutos menee yli senkin, käsillä on kokonaan toinen oikeudenkäyntiasia, josta tulee nostaa eri kanne.

OK 14:2.3:ssa toisin sanoen säädetään, että yhdistelmä ”uusia seikkoja/toinen tapahtumainkulku + sama oikeusseuraus” ei ole kanteen muuttamista. Siitä ei loogisesti seuraa, että yhdistelmä ”uusia seikkoja/toinen tapahtumainkulku + toinen oikeusseuraus” olisi kiellettyä kanteen muuttamista. Siitä seuraa ”vain”, että mainittu yhdistelmä on kanteen muuttamista. Se puolestaan, onko kyseessä sallittu kanteen muuttaminen, määräytyy pykälän 1 momentin mukaan.²⁹

Vastaajan passiivisuutta koskevan OK 14:2.4:n mukaan, jos vastaaja ei ole antanut kirjallista vastausta tai lausumaa taikka on jäänyt tuomioistuimeen saapumatta, tuomiossa saadaan antaa ratkaisu ainoastaan alkuperäisen haastehakemuksen mukaisiin vaatimuksiin.³⁰ Ratkaisu voi perustua vain niihin seikkoihin ja vaatimuksiin, joista *vastaaja on saanut tiedon*. Momentti ilmentää kontradiktorisuuden merkitystä oikeusturvakäsitteenä kanteenmuutostapauksissa. Kanteenmuutostapauksissa vastaajan luottamuksensuojan tae oikeudenkäynnissä; ajatuksena on, että vastaaja on jäänyt passiiviseksi suhteessa alkuperäiseen, hä-

28. Alav. 26 mainitussa ratkaisussa KKO 2010:57 uusi oikeustositseikka oli esitetty käräjäoikeudessa valmisteluvaiheessa, joten kysymys preklusiosta ei tullut esille.

29. Vaikka OK 14:2:n rakenne on vaikeaselkoinen, en kuitenkaan näe pykälässä sisäistä ristiriitaa. Ks. pohdintoja pykälän ristiriitaisuudesta myös *Mikko Vuorenpää*: Yksi huomio kanteenmuutostapauksista. DL 2010 s. 211–213. Jos ”sama asia” luetaan merkityksessä kokonaan uuden kanteen kohde, säännös olisi epäjohdonmukainen. Ks. tämän tulkinnan ”tuskista” *Westberg* 2013 s. 310.

30. Tuomion antaminen vastaajan poissa ollessa edellyttää, että kantaja on halunnut asian ratkaistavaksi. OK 14:2.4 koskee ensinnäkin yksipuolista tuomiota suppealla haastehakemuksella vireille pannussa asiassa (vastaaja ei ole antanut OK 5:13 tai 14:ssä tarkoitettua kirjallista vastausta). Toiseksi se koskee tavallista riita-asiaa, jossa asianosainen on jäänyt saapumatta paikalle tai ei ole antanut pyydettyä kirjallista lausumaa (OK 12:10). OK 14:2.4 ei kuitenkaan ole sidottu siihen, annetaanko asiassa yksipuolinen tuomio. Niinpä jos vastaaja on ensin vastannut kanteeseen, mutta sitten jäänyt pois istunnosta, ja kantaja vaatii yksipuolisen tuomion sijasta tavallista tuomiota (ks. OK 12:11), puheena olevaa momenttia sovelletaan.

nelle tiedoksi annettuun kanteeseen. Vastaajan passiivisuustilanteessa kanteenmuutoksen käsite on täten normaalia laajempi: kanteen muuttamisena pidetään uusien oikeustositseikkojen esittämistä myös silloin, kun oikeusseuraus pysyy samana. Vastaajan tulee toisin sanoen saada tietoonsa *kaikki* uudet oikeustositseikat. Ei ole sallittua vedota esimerkiksi petollisen viettelyn lisäksi kunnianvastaaisuuteen ja arvottomuuteen oikeustoimen pätemättömyysperusteena, jollei tällainen uusi oikeusseikka ole tullut vastaajan tietoon.

3. Kanteenmuutoskielto valmistelussa

3.1. Suhde vaatimusten selvittämiseen valmistelussa

Edellä todettiin, että kanteenmuutoskieltoa koskevia säännöksiä sovelletaan koko oikeudenkäynnin ajan. Lisäksi tietyt, valmisteluvaihetta koskevat säännökset on otettava huomioon.

OK 5:19:n 1 kohdan mukaan valmistelussa on *selvitettävä* muun muassa asianosaisten vaatimukset ja niiden perusteet. Asianosaisten vaatimukset tarkoittavat sekä kantajan vaatimuksia että vastaajan vastauksia, lausumia ja vasta-vaatimuksia. OK 5:19 on valmisteluvaihetta koskeva ensisijainen säännös. Sitä täydentävästi OK 5:21:ssä säädetään tuomioistuimen velvollisuudeksi huolehtia valmistelussa siitä, että vaatimukset ja väitteet tulevat selvitettyiksi OK 5:19:ssä tarkoitetulla tavalla.

OK 5:19:ssä tai sen esitöissä ei määritetä, kuinka laajaan kanteen muuttamiseen vaatimusten selvittäminen oikeuttaa. OK 5:21:n perustelujen mukaan ”kantaja voi vastauksen johdosta joutua täsmentämään vaatimustaan sekä ilmoittamaan lisäperusteita”.³¹ Tämä viittaa siihen, että selvittäminen olisi vain jonkinasteista täsmentämistä. Tulkinta ei kuitenkaan ole johdonmukainen, koska vielä pääkäsitelyssä OK 14:2:ssä sallitaan samasta perusteesta johtuvien uusien vaatimusten esittäminen, vaikkakin rajoituksella, ettei asian käsittely saa viivästyä. Valmistelussa – jossa pyritään saattamaan asia pääkäsitelykuntoon – oikeus muuttaa vaatimuksia ei voi olla suppeampi kuin pääkäsitelyssä.

Keskeistä on, sovelletaanko OK 14:2.1:n 3 kohtaa (perusteyhteyspoikkeus) uusien vaatimusten esittämiseen myös valmistelussa, toisin sanoen, asettaako kanteenmuutosäännös rajat sille, mikä on sallittua kantajan vaatimusten selvittämistä. Erona pääkäsitelyyn olisi vain, ettei oikeustositseikkojen preklusiota (OK 6:9) sovelleta eikä tuomioistuin voi jättää kanteen muuttamista tutkimatta käsittelyn viivästymisen perusteella. Toinen mahdollisuus on katsoa, että OK

31. Ks. perustelut OK 5:22:n (nyk. OK 5:21) kohdalla HE 15/1990 vp s. 66.

5:19:ssä tarkoitettu vaatimusten selvittäminen oikeuttaa tätä laajempaan kanteen muuttamiseen löyhemmän perusteyhteyden tilanteissa.

Riita-asia on pantava vireille haastehakemuksella. Prosessijärjestelmä ei ole asianmukaisella tolalla, jos kanteen nostamisen muodosta tingitään ja kanne voitaisiin vaateiden ”selvittämisenä” tosiasiaassa nostaa toisen asian valmisteluvaiheessa. Kokonaan uusi kanneperuste, joka johtaa uusiin vaatimuksiin, merkitsee uutta oikeudenkäyntiasiaa. Valmisteluvaiheessakin vaatimusten muuttamisen rajana on siten perusteltua pitää olennaisen perusteyhteyden vaatimusta, jota ehkä voidaan tulkita hiukan väljemmin kuin pääkäsittelyvaiheessa.³² Raja-tapauksissa on syytä käyttää haastehakemuksen täydentämistä (OK 5:5), jolloin lopputulos on pitkälti sama kuin juttujen kumuloinnissa erilliskanteen nostamisen jälkeen. Kun käsittely ei ole vielä edennyt pääkäsittelyvaiheeseen, kanteen muuttamista ei voida torjua käsittelyn viivästyksen perusteella.

Valmisteluvaiheessakin tulee edellyttää, että selvennetty kanne pääosin perustuu samaan primääriperusteeseen (esimerkiksi kiinteistön kauppaan). Jos kanteen perustana on kiinteistön kaupassa laatuvirhe (esimerkiksi rakennuksen homevaurio), kantaja saa valmistelussa selvittää kannettaan niin, että se koskee myös maa-alueen pinta-alavirhettä tai kiinteistön vallintavirhettä, kuten rakennuskieltoa tai kaavamuutosta. Sen sijaan jos kiinteistön myyjä on eri sopimuksella luovuttanut ostajalle metsänhakkuoikeuden muuhun alueeseen, sitä koskevista riitaisuuksista tulee nostaa oma kanne.

Vastaajan passiivisuustilanteessa on valmistelussakin sovellettava OK 14:2:n 4 momenttia, toisin sanoen sekä kanteen muuttaminen että kannevaatimuksen tukeminen uusilla oikeustositseikoilla ei ole sallittua. Asia on silloin ratkaistava alkuperäisen, haastehakemuksesta ilmenevän kanteen perusteella.

3.2. Suhde preklusiouhkaiseen valmistelukehotukseen

Dispositiivisen asian valmistelussa on mahdollista antaa OK 5:22:ssä tarkoitettu preklusiouhkainen valmistelukehotus. Siinä tuomioistuin kehottaa asianosaista määräajassa esittämään vaatimuksensa ja niiden perusteet sekä lausu-

32. OK 14:2:n soveltaminen myös valmisteluvaiheessa näyttäisi olevan vallitseva kanta oikeuskirjallisuudessa. Ks. *Jokela* 2012 s. 423, *Tatu Leppänen*: Riita-asian valmistelu todistusaineiston osalta. SLY 1998 s. 102 ja *Sakari Laukkanen*: Tuomarin rooli. Prosessioikeudellinen tutkimus tuomarin roolista dispositiivisen riita-asian valmistelussa silmällä pitäen riidan kohteen selvittämistä. SLY 1995 s. 226–227. *Lappalainen* toteaa (2012 s. 983): ”Valmistelun aikana asianosaisilla on mahdollisuus täsmentää ja suoranaisesti muuttaakin niin vaatimuksiaan kuin niiden perusteitakin (ks. kanteen osalta OK 14:2:n säännös kanteen muutettavuudesta). Valmistelussa tulee selvittää vaatimusten ja perusteiden pääkäsittelyssä esitettävä ’lopullinen’ sisältö.”

maan siitä, mitä vastapuoli on esittänyt samoin kuin ilmoittamaan todisteensa. Säännöksen tarkoitusperänä on tehokas valmistelu.

Silloin, kun preklusiouhkainen valmistelukehotus on annettu, OK 5:22:n mukaan asianosainen ei saa määräajan jälkeen vedota *uuteen vaatimukseen* tai seikkaan taikka ilmoittaa uutta todistetta, ellei hän saata todennäköiseksi, että hänen menettelynsä johtuu *pätevästä syystä*. Kehotus täyttää velvoitteet koskee siten myös kantajan vaatimuksia perusteineen.³³ Säännöksessä asetettu uhka astuu voimaan silloin, kun asetettu määräaika kuluu umpeen, vaikka käräjäoikeus ei olisi vielä todennut valmistelua päättyneeksi ja siirtänyt asiaa pääkäsitelyyn.

Sanamuoto näyttäisi viittavan siihen, että kanteen muuttaminen on sallittu määräajan umpeen kulumisen jälkeen vain, jos kanteen muuttamatta jättämisen määräajan kuluessa on ollut ”pätevä syy”.³⁴ Tämä tulkinta ei kuitenkaan vastaa perusteluja. Niissä todetaan, että pykälässä tarkoitettu uhka *ei koske vaatimuksen esittämistä* ja mahdollisuus ottaa tutkittavaksi uusi vaatimus määräytyy kanteenmuutoskieltoa koskevan OK 14:2:n mukaan.³⁵ Oikeuskirjallisuudessa on keskusteltu, onko virhe perusteluissa vai pykälässä.³⁶

Kysymys on siitä, onko valmistelukehotuksen määräajalla pelkkä katkaisuvaikutus niin, että sen jälkeen siirrytään soveltamaan pääkäsitellyä koskevia kanteenmuutosäännöksiä, vai aiheuttaako määräaika ankaroittamisvaikutuksen, toisin sanoen, että kanteen muuttaminen on mahdollista vain pätevistä syistä. Aloitetaan pohtimalla, onko määräajalla katkaisu- vai ankaroittamisvaikutus oikeustositseikkojen ja todisteiden osalta. OK 5:22:ssä asetetaan edellytykseksi uusien seikkojen ja todisteiden esittämiseksi määräajan jälkeen, että pätevä syy niiden esittämättä jättämiselle määräajassa saatetaan *todennäköiseksi*. Tähän samaan edellytykseen perustui myös alioikeusuudistuksen yhteydessä säädetty OK 6:9:n mukainen preklusio. Vuonna 2002 OK 6:9:ää kuitenkin muutettiin *todisteiden* osalta helpottamalla niitä koskevan pätevän syyn näyttöä (”voidaan olettaa”). Uudistuksessa nimenomaisesti katsottiin, että preklusiouhkaisen valmistelukehotuksen jälkeen sovelletaan OK 5:22:n mukaista kor-

33. Sen sijaan kantajalla ei ole velvollisuutta ilmoittaa tuomioistuimelle valmistelun ja pääkäsitelyn välissä uusia vaatimuksiaan (vrt. OK 5:29, joka koskee ainoastaan todisteiden ilmoittamista). Lainsäädäntö on tältä osin hieman epäjohdonmukainen.

34. Siitä riippuen, mihin pätevän syyn katsotaan viittaavan, säännöstä voitaisiin lukea jopa niin, että määräajan jälkeen olisi voimassa ehdoton kanteenmuutoskielto. Tämä on kuitenkin pois suljettu tulkintavaihtoehto. Olisi epäjohdonmukaista, jos – toisin kuin seikkojen preklusio – kanteenmuutoskielto muuttuisi ehdottomaksi. Etenkään oikeutta kanteen muuttamiseen välisattuman perusteella ei voida lakkauttaa määräajan asettamisella.

35. Tämän kanssa yhdensuuntaisesti OK 14:2:n perusteluissa viitataan OK 5:22:ään ja todetaan, että se – samoin kuin OK 6:9 – koskee uuteen seikkaan vetoamista ja uuden selvityksen esittämistä. HE 15/1990 vp s. 102.

36. Ks. kooste kannoista *Leppänen* 1998 s. 310–311.

keampaa kynnystä pääkäsitellyssä myös todisteisiin.³⁷ Tässä vaiheessa syntyi preklusiouhkaisen valmistelumääräyksen ankaroittava vaikutus todisteisiin nähden.

Säännöshistoriikki tukee tulkintaa, jonka mukaan *alun perin* tarkoituksena oli pelkkä valmisteluvaiheen katkaisuvaikutus, jonka jälkeen siirrytään normaaleihin kanteenmuutos- ja preklusiosäännöksiin. Kun tämä tulkintalinja kuitenkin nojaa hieman huterasti vuoden 2002 uudistuksen perusteluihin, on syytä analysoida myös OK 5:22:n sanamuodon mukainen tulkintavaihtoehto (kantaja saa muuttaa kannetta määräajan jälkeen vain, jos kanteen muuttamatta jättämiseen määräaikana on ollut pätevä syy).

Sanamuodon mukainen tulkintavaihtoehto merkitsisi sitä, että OK 5:22 syrjäyttäisi OK 14:2:n. Tästä puolestaan seuraisi, että kantajalla olisi myös ennakkokokysymys- ja perusteyhteyspoikkeuksella ehdoton oikeus muuttaa kannetta määräajan jälkeen, jos kanteen muuttamatta jättämiseen määräaikana on ollut pätevä syy – vaikka pääkäsitely viivästyisikin merkittävästi kanteenmuutoksen vuoksi. Tämä ei olisi tarkoituksenmukainen lopputulos prosessin järjestämisen kannalta. Normaalitilanteessahan pätevä syy ei ”lyö laudalta” prosessin viivästytmistä perusteena jättää kanteenmuutos tutkimatta pääkäsitelyvaiheeseen edenneessä oikeudenkäynnissä. Vastaavasti silloin, kun kantajalla ei ole ollut pätevää syytä, tulisi uusi vaatimus (esimerkiksi korkovaatimus) torjua, vaikka sen käsitteleminen pääkäsitellyssä kanteenmuutoksena olisi hyvinkin tarkoituksenmukaista.³⁸ Seurauksena olisi ”turhan” erilliskanteen nostaminen. Niinpä lopputuloksena on, että OK 5:22:ssä tarkoitettun määräajan umpeen kulumisella on kanteenmuutoksen osalta pelkkä katkaisuvaikutus ja kanteenmuutoksen sallittavuutta arvioidaan määräajan umpeen kulumisen jälkeen normaaliin tapaan OK 14:2:ssä säädetyn kanteenmuutoskiellon kautta.³⁹

37. Uudistuksessa tuotiin esiin OK 5:22:n ja 6:9:n välinen kytkentä: ” – vaikka preklusiota koskeva perussäännös ehdotetaan muutettavaksi, ei tuomioistuimen mahdollisuutta antaa valmistelun aikana preklusiouhkainen valmistelukehotus ehdoteta sisällöltään muutettavaksi.” HE 32/2001 vp s. 53 ja 63–65.

38. Tästä syystä epätarkoituksenmukainen on myös se tulkintavaihtoehto, että pätevän syy ja käsitellyn viivyttämisen kriteerit soveltuisivat *samanaikaisesti*.

39. Myös Jyrki Virolainen toteaa, että määräajan jälkeen sovelletaan OK 14:2:ää. *Jyrki Virolainen: Alioikeus uudistus I. Lapin yliopisto 1991 s. 160 ja Virolainen DL 1995 s. 344 alav. 19.*

4. Kanteenmuutoskielto ja oikeustositseikkojen preklusio

Oikeudenkäynnin sisäistä preklusiota koskevat säännökset ovat OK 6:9 (käräjäoikeus), OK 25:17 (hovioikeus) ja 30:7 (korkein oikeus).⁴⁰ Niissä säädetään siitä, milloin viimeistään tulee vedota oikeustositseikkoihin ja todisteisiin. Preklusio on sanktio siitä, että vetoamistoimi on laiminlyöty tehdä ajoissa. Jos oikeustositseikat ovat prekludoituneet, preklusion vaikutus on *lopullinen*.⁴¹ Oikeudenkäynnin sisäinen preklusio muuntuu ensiprosessissa annetun tuomion jälkeen kysymykseksi oikeudenkäyntien välisestä preklusiosta (*res judicata*).⁴²

Käräjäoikeusvaiheessa sovellettava oikeustositseikkojen preklusiosäännös (OK 6:9.1) koskee dispositiivisen asian pääkäsittelyä. Sen mukaan asianosainen ei saa pääkäsittelyssä vedota sellaiseen seikkaan, johon hän ei ole vedonnut valmistelussa, ellei asianosainen saata todennäköiseksi, että hänen menettelynsä johtuu pätevistä syistä. Ylemmässä asteessa preklusiosäännösten (OK 25:17 ja 30:7) soveltamisala on laajempi, koska ne koskevat myös indispositiivisia asioita.⁴³ Kun seuraavassa käsitellään oikeustositseikkojen preklusion ja kanteenmuutoksen suhdetta, tarkoitetaan tilanteita, joissa sovelletaan sekä preklusiosäännöstä että kanteen muuttamista koskevaa OK 14:2:ää.

40. Ks. preklusiosäännöksistä yksityiskohtaisesti etenkin *Jari Vaitoja*: Väittämistaakka, tuomarin kyselyvelvollisuus ja pakottavaan yksityisoikeudelliseen sääntelyyn perustuvien vaatimusten tutkiminen siviiliprosessissa. SLY 2014 s. 151 ss. ja *Leppänen* 1993 s. 305 ss. Oikeusvoimapreklusiosta ks. *Jarkko Männistö*: Theory of Preclusion. Ajatuspaja Käräjä 2013 *passim*.

41. Ks. *Vaitoja* 2014 s. 153.

42. Oikeusvoimapreklusion osalta oma kysymyksensä on, voiko preklusio estyä sillä perusteella, että kantajalla on todennäköisesti ollut *pätevä syy* olla vetoamatta kyseiseen oikeustositseikkaan ensiprosessissa. Tämä tarkoittaisi ensiprosessin sisäisten preklusiosäännösten soveltamista prosessin väliseen (ulkoiseen) preklusioon. Selvää kantaa kirjallisuudessa ei näytä vakiintuneen. *Antti Jokela* (Oikeudenkäynti III. Talentum 2004 s. 438–439) toteaa, että tuomioistumella uudessakin siviiliprosessissa on mahdollisuus harkita oikeusvoiman ulottuvuutta ”preklusion tavoin” pätevän syy näkökulmasta. Hän pitää tätä mahdollisena ainakin silloin, kun kantaja on jättänyt vetoamatta vaihtoehtoiseen perusteeseen puutteellisen prosessinohjauksen vuoksi. *Lappalainen* (2012 s. 753–754) sen sijaan pitäneen ainoana mahdollisuutena sitä, että ensiprosessin asianosaiset voivat (tasapuolisesti) hakea *tuomion purkua* vetoamalla uuteen, todennäköisesti toiseen lopputulokseen johtavaan seikkaan, jos asianosaisella on todennäköisesti ollut pätevä syy olla kyseiseen seikkaan vetoamatta oikeudenkäynnissä (OK 31:7:n 1 momentin 3 kohta ja 4 momentti). Lappalaisen mukaan ei pidetä hyväksyttävänä, että kantaja voisi nostaa uuden kanteen, mutta vastaajan tulisi vastaavassa tilanteessa hakea tuomion purkua.

43. Ks. kritiikistä indispositiivisten asioiden osalta *Antti Jokela*: Hovioikeusmenettely. 2. uudistettu painos. Talentum 2010 s. 324.

Taulukko kanteenmuutoskieltoa ja preklusiota koskevista säännöksistä:

	käräjäoikeus valmistelu	käräjäoikeus pääkäsittely	hovioikeus	korkein oikeus	
dispositiivinen riita- asia	OK 5:19/14:2	OK 14:2	OK 14:2	OK 14:2	kanteen- muutos
		OK 6:9	OK 25:17	OK 30:7	preklusio
indispositiivinen riita- asia	OK 5:19/14:2	OK 14:2	OK 14:2	OK 14:2	kanteen- muutos
			OK 25:17	OK 30:7	preklusio

Preklusio koskee *vaateen (oikeusseurauksen) perusteeksi esitettäviä tosiseikkoja*. Preklusio lakkauttaa asianosaisen oikeuden vedota kyseisiin seikkoihin, jollei todennäköinen pätevä syy poista preklusion vaikutusta.⁴⁴ Kanteen muuttaminen ja oikeustositseikkojen preklusio ovat erillisiä asioita, mutta saattavat vaikuttaa toisiinsa: oikeustositseikkojen preklusio estää sallitunkin kanteenmuutoksen. Kanteenmuutoksen perustana oleva oikeustositseikka ei toisin sanoen saa olla prekludoitunut. Toisaalta, jollei oikeutta muuttaa kannetta ole, ei tarvitse edes pohtia, ovatko oikeustositseikat prekludoituneet.⁴⁵

Kuten edellä todettiin, OK 14:2.3:n mukaan kanteen muuttamiseksi ei katosota kanteen tukemista uusilla seikoilla – ratkaisevaa on vaateen eli oikeusseurauksen pysyminen samana. Uudet seikat prekludoituvat kuitenkin OK 6:9.1:n mukaisesti käräjäoikeudessa valmistelun päättyessä ja OK 25:17 ja 30:7:n mu-

44. Ks. analyysi siitä, mitä pätevä syy tarkoittaa *Vaitoja* 2014 s. 173 ss. Ks. myös KKO 2015:28. Ks. lisäksi preklusion kohteesta *Vaitoja* 2014 erit. s. 154–159 ja *Lappalainen* 2012 s. 989–990.

OK 6:9.2 koskee todisteita. Niiden osalta kuitenkin riittää, kuten edellä todettiin, jos voidaan ”olettaa”, että asianosaisen menettely johtuu pätevästä syystä. Asianosaisella on katsottu olevan suurempi huolellisuusvelvollisuus oikeustositseikkojen kuin todisteiden osalta. Lisäksi vastapuolen on todisteitakin tärkeämpää tietää, millä perusteella vastapuoli asiaansa ajaa. HE 32/2001 vp s. 62.

Jos asianosaiset siihen suostuvat, uusi todiste voidaan OK 6:9.2:n mukaan ottaa vastaan riippumatta siitä, onko uuden todisteen esittäjällä ollut pätevä syy olla tuomatta todistetta esiin aiemmin.

45. *Jyrki Virolainen* (DL 1995 s. 344) toteaa, että prekludoitua voi vain sellainen seikka, joka ei sisällä kiellettyä kanteenmuutosta.

Tatu Leppänen (1998 s. 303 alav. 39) mukaan on samantekevää, estyykö uuteen seikkaan vetoaminen kiellettyinä kanteen muuttamisena vai ”vain” prekludoitumisen vuoksi. Merkitystä erolla on sen sijaan oikeusvoiman kannalta, sillä kanteenmuutoskielto ei estä seikkaan vetoamista mahdollisessa uudessa oikeudenkäynnissä, kun taas preklusio sen estää. – Kuten hieman jäljempänä huomataan, viimeaikainen korkeimman oikeuden oikeuskäytäntö antaa aikaisempaa suuremman merkityksen kanteenmuutokselle oikeusvoiman laajuuden määrittelyssä.

kaisesti ylempissä asteissa. Kantajan olisi tullut vedota niihin ajoissa kanteensa tueksi. Jos kanteen ”parantelu” sallittaisiin rajoituksetta, uusien oikeustositseikkojen jatkuva esittäminen pitkittäisi oikeudenkäyntiä ja hajottaisi keskittämisy-pyrkimykset.

Kanteen muuttamisen tilanteissa saattavat vaateen perusteeksi esitettävät oikeustositseikat vaihtua toisiksi. Silloin kun kanteenmuutoksen perusteena on *välisattumapoikkeus* (OK 14:2.1:n 1 kohta), nousevat oikeudenkäynnin aikana tapahtuneen olosuhdemuutoksen tai uuden tiedon perusteella uudet tosiseikat merkitsevään asemaan. Ne eivät ole prekludoituneet alkuperäisen kanteen käsittelemisen yhteydessä, koska niihin ei olisi voitu aikaisemmin vedota. Tässä tapauksessa kanteenmuutosoikeus seuraa tosiseikkojen muutoksesta.

Ennakkokysymysoikeukseen perustuva kanteenmuutos (OK 14:2.1:n 2 kohta) edellyttää, että vastaaja on jo valmisteluvaiheessa esittänyt väitteen siitä, että esimerkiksi maksuvelvoitteen perusteena olevaa sopimusta rasittaa pätemättömyysperuste. Vastaajan tulee preklusion uhalla vedota jo valmisteluvaiheessa niihin seikkoihin, jotka pudottavat pohjan pois kantajan kanteelta. Jos vastaaja on valmistelussa – tai pätevistä syistä vasta myöhemmin – riitauttanut kantajan vaatimuksen perusteen, kantaja voi kanteenmuutoksena OK 14:2.2:n edellytyksillä vaatia, että asiasta annetaan ensin välituomio.⁴⁶

Perusteyhteysoikeus (OK 14:2.1:n 3 kohta) tarkoittaa tilannetta, jossa olennaisesti samalla perusteella esitetään uusi vaade. Kun kerran kysymys on samasta perusteesta eli oikeustositseikastosta kuin alkuperäisessä kanteessa, sovelletaan preklusiosäännöksiä normaaliin tapaan. Kantaja on esimerkiksi vaatinut tavaran virheen perusteella kaupanpurkua, mutta on laiminlyönyt vedota johonkin virheen perustavaan keskeiseen oikeustositseikkaan. Tällöin preklusion vaikutusta ei poista se, että kantaja esittää kanteenmuutoksena vaihtoehtoisen, korvaavan tai laajentavan vaatimuksen. Kanteen perustana olevaa oikeustositseikastoa ei ole lupa vahvistaa muutoin kuin preklusiosäännösten rajoissa, eikä kanteen muuttaminen perusteyhteysoikeuksella sinällään muuta tilannetta.

Kysymyksenasettelu on monitahoisempi silloin, kun kantaja esittää toisen vaatimuksen, joka perustuu erilaisiin *välittömiin* oikeustositseikkoihin mutta samaan primääriperusteeseen. Ajatellaan tilannetta, että samasta primääriperusteesta (kaupankohteen virhe) on johtunut myös toinen tapahtumainkulku, esimerkiksi aiheutunut vahinkoa muulle omaisuudelle. Tällöin alkuperäisen vaatimuksen (kaupan purku) perusteena oleva epäsuhta myyntikohteen arvon

46. Mahdollista on, että vastaaja on saanut vielä pääkäsittelyvaiheessa vedota oikeustositseikkaan, joka murentaa kantajan kanteen pohjaa. Tästä ei kuitenkaan automaattisesti seuraa, että myös kantaja saa kanteen muuttamisen kautta vaatia ennakkokysymyksen ratkaisemista pääkäsittelyssä. Jos ennakkokysymys vaatii paljon todistelua, saattaa käräjäoikeus kieltää kanteenmuutoksen, jolloin kantajan joutuu nostamaan erikseen kanteen asiassa.

ja myyntihinnan välillä ei ole oikeudellisesti merkityksellinen oikeustosisekoisto muulle omaisuudelle aiheutetun vahingon suhteen. Sen osalta keskeisiä seikkoja ovat sen sijaan kausaalisuhte, vastuuperuste ja vahingon määrä. Vahingonkorvauksen perusteena olevat välittömät oikeustosisekoistot eivät ole samoja kuin alkuperäisessä kanteessa, mutta sama primääriperuste kytkee kanteet toisiinsa ja mahdollistaa perusteyhteyspoikkeuksena kanteen muuttamisen. Vahingonkorvauksen perusteena olevat oikeustosisekoistot eivät ole prekludoituneet kaupanpurkua koskevan vaateen yhteydessä. Ei voida sanoa, että kantaja olisi laiminlyönyt vedota niihin (ajoissa). Uuden vaatimuksen tutkiminen on siten yksin kanteenmuutoksen sallittavuuden varassa. Jos preklusio koskisi automaattisesti kaikkia samaan primääriperusteeseen perustuvia vaatimuksia (oikeusseurauksia) tapahtumainkulkuineen, preklusio estäisi aina perusteyhteyteen perustuvan kanteenmuutoksen. Kanteen muutoksen perusteyhteyspoikkeus on siten soveltamisalaltaan laajempi kuin OK 6:9:n mukainen seikkojen preklusio.

5. Kanteenmuutoskielto ylemmissä asteissa

Hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa on OK 14:2.2:n mukaan sallittu ainoastaan välisattumaan perustuva kanteenmuutos, kun taas ennakkokysymys- ja perusteyhteyspoikkeukset eivät ole voimassa. Kuten edellä todettiin, yleensä välisattumaan perustuvaa kanteen muuttamista ei koske seikkojen preklusio.⁴⁷

Ennakkokysymys- ja perusteyhteyspoikkeusten tilanteissa kantaja joutuu nostamaan kanteen erikseen käräjäoikeudessa. Jos esimerkiksi sopimusrikkomusta koskeva asia on edennyt hovioikeuteen ja vastaajalla on ollut pätevä syy olla vetoamatta käräjäoikeudessa siihen, ettei sopimusta ole edes tehty, joutuu kantaja nostamaan erilliskanteen välituomion saamiseksi käräjäoikeudessa siitä, onko sopimus syntynyt tai voimassa.

Ylemmissä oikeusasteissakin sovelletaan OK 14:2.3:n määritelmäsäännöstä, jonka mukaan kanteen muuttamiseksi ei katsota sitä, että kanteen tueksi esite-

47. Oma kysymyksensä on, milloin instanssijärjestys edellyttää asian palauttamista alioikeuteen. Tästä puolestaan erillinen kysymys on, elpyykö kanteenmuutosoikeus, jos asia käsittelyvirheen vuoksi palautetaan hovioikeudesta käräjäoikeuteen. Jos oikeudenkäyntivirhe on ajankohtaistunut niin aikaisessa prosessin vaiheessa tai on ollut sen luonteinen (kuten tuomarin esteellisyys), ettei kantaja ole edes saanut asianmukaista tilaisuutta testata kanteenmuutoksen mahdollisuutta, kanteenmuutoksen tulee pääsääntöisesti olla käytettävissä palautetussa asiassa. Ks. myös *Melander* DL 1997 s. 66 ss. ja *Tatu Leppänen – Asko Välimaa: Muutoksenhaun pääpiirteet*. 4. uudistettu painos. Helsingin yliopisto 1998 s. 97.

tään uusia oikeustositseikkoja, jollei asia sen johdosta muutu toiseksi. Preklusio saattaa kuitenkin estää uusien seikkojen esittämisen.

Hovioikeudessa sovellettava preklusiosäännös on OK 25:17.1. Sen mukaan valittaja ei saa hovioikeudessa riita-asiassa vedota muihin seikkoihin tai todisteisiin kuin niihin, jotka on esitetty kärjäoikeudessa, paitsi jos hän saattaa todennäköiseksi, ettei hän ole voinut vedota seikkaan tai todisteeseen kärjäoikeudessa tai että hänellä on ollut pätevä aihe olla tekemättä niin.⁴⁸ Korkeinta oikeutta koskeva OK 30:7 on saman sisältöinen kuin OK 25:17.1, mutta pätevän syyn tulee kattaa kärjäoikeuden lisäksi hovioikeusvaihe.⁴⁹

6. Kanteenmuutoskielto ja oikeusvoimavaikutus

6.1. Miten ratkaista oikeusvoimaopin mysteeri?

Negatiivinen oikeusvoimavaikutus (*res judicata*) estää saman asian uudelleen tutkimisen tuomioistuimessa. Oikeusvoimasta ei ole säännöksiä oikeudenkäymiskaareissa, joten asia on oikeustieteen dogmien ja oikeuskäytännön varassa.⁵⁰ Tauno Tirkkonen totesi vuonna 1963: ”Harva ongelma on ollut kiistanalaisempi kuin kysymys oikeusvoiman luonteesta ja ulottuvuudesta.”⁵¹ Tämä pitää yhä paikkansa; oikeusvoimavaikutuksen ”mysteeri” on säilynyt.

Negatiivinen oikeusvoima estää pääsyn tuomioistuimeen (*access to court*). Kysymyksenasettelu liittyy siten läheisesti tärkeään ihmis- ja perusoikeuteen (perustuslain, 731/1999, 21 § ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen, EIS, 6 artikla). Keskeistä on kysyä, onko kantaja saanut tilaisuuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, jossa hänen vaatimuksensa tulevat tutkituksi. Jos vastaus on myönteinen, täytyy oikeusrauhan laskeutua asian ylle. Toistuva saman asian tutkiminen horjuttaa oikeusvarmuutta ja aiheuttaa kohtuuttoman prosessitaa-kan vastapuolelle.⁵²

48. Kuten mainittiin, säännös koskee myös indispositiivista asiaa. Toinen eroavaisuus kärjäoikeusvaihetta koskevaan preklusioon (OK 6:9) on se, että preklusioon poistava tekijä – pätevä syy (aihe) – edellyttää todennäköisyysnäyttöä sekä oikeustositseikkojen että todisteiden osalta.

49. Todettakoon, että OK 30:7 koskee myös rikosasioita.

50. Oikeusvoimaa koskevalta tutkimuksella on perinteitä. Mainittakoon Tauno Tirkkosen väitöskirja vuodelta 1933 ”Oikeusvoimasta. Sen luonne ja subjektiivinen ulottuvuus Suomen siviiliprosessioikeudessa”. Helsinki 1933.

51. Tauno Tirkkonen: Oikeusvoimasta Suomen siviiliprosessioikeuden mukaan. Teoksessa Juhla-julkaisu Ilmari Caseliuksen ja Aarne Rekolan 70-vuotispäivänä 29.4.1963. SLY 1963.

52. Ks. toistuvista prosesseista kanneoikeuden väärinkäyttönä *Männistö* 2013 muun muassa s. 134–139.

Vaikuttaa siltä, että kanteen muuttamisen ja oikeusvoimavaikutuksen väliset suhteet ovat valinkauhassa. Nähtävissä on kaksi suuntausta. Yhtäältä on korkeimman oikeuden linjaus, jossa oikeusvoimavaikutus ja kanteenmuutos ”niputetaan” toisiinsa. Nimitän tätä *formaaliseksi oikeusvoimaopiksi*. Siinä oikeusvoiman ala voidaan päätellä formaalilla säännöllä kanteen muutoksen rajoista.

Toinen näkemys on kokonaisvaltaisempi. Siinä arvioidaan yksittäistapauksittain, tuleeko toistuva prosessaaminen estää kanneoikeuden väärinkäyttöä. Tätä näkemystä on kehittänyt erityisesti *Jarkko Männistö*. Nimitän lähestymistapaa – siviilioikeuden puolelta *Juha Karhun* ”nimiin” menevää terminologiaa lainaten – *tilanneherkäksi oikeusvoimaopiksi*. Siinä kysytään, onko asianosainen saanut ”päivänsä tuomioistuimessa”. Jos on, uusi kanne estyy.

6.2. Formaalin oikeusvoimaoppi

6.2.1. Korkein oikeus kytkee oikeusvoiman kanteenmuutokseen

Korkeimmalla oikeudella on hyödyllinen tapa koota prejudikaatteja valitsemistaan asiakokonaisuuksista. Prejudikaattikoonti vahventaa ennakkopäätösten vaikuttavuutta ja edistää myös hedelmällistä oikeuskäytännön ja oikeuskirjallisuuden vuoropuhelua. Korkein oikeus on vilkastuttanut prejudikaattituotantoa kanteen muuttamisen ja oikeusvoiman välisestä suhteesta. Käsittelen seuraavaksi ratkaisuja KKO 2013:23, 2013:72 ja 2014:101.⁵³

Ratkaisu KKO 2013:23 (ään.) koskee oikeutta esittää vaihtoehtoinen vaatimus uudessa oikeudenkäynnissä samojen oikeustositteiden perusteella kuin ensiprosessissa, jossa kantajan kanne oli hylätty. Korkeimman oikeuden mukaan oikeuskäytäntöön perustuu tulkinta siitä, tuleeko tuomioistuimen jättää tutkimatta sellainen uusi kanne, jota vastaava kanteenmuutos olisi ollut vireillä olevassa asiassa sallittu. Korkein oikeus katsoi, että kiinteistön kaupan purkua koskeva lainvoimainen tuomio esti tutkimasta myöhempää, samoihin laatuviirheisiin perustuvaa hinnanalennuskannetta.⁵⁴ Kantaja olisi voinut esittää *vaihtoehtoisena* vaatimuksena hinnanalennusvaatimuksensa kanteenmuutoskiellon

53. Mainittakoon myös ratkaisu KKO 2013:83. Siinä on tämän kirjoituksen kannalta kiintoisaa lähinnä se, ettei kantaja voi varata itselleen tilaisuutta uuden kanteen nostamiseen samasta asiasta, eivätkä asianosaiset voi sopia oikeusvoimavaikutuksesta. Ks. myös jälj. alav. 74.

54. Mainittakoon tässä yhteydessä myös ratkaisu KKO 2008:43. Siinä katsottiin, että lainvoimaisesti hylätty vaatimus kahden vuoden ansionmenetyksestä (lupausten vastaisen tutkinnon perusteella, vaatimus n. 56 000 euroa) oli sama asia kuin uusi korvausvaatimus (40 000 euroa) 120 opintoviikon arvoisen opintotodistuksen vaihtamisesta 40 opintopisteen arvoiseen todistukseen, josta oli poistettu sana ”akademisk”. Kummassakin vaatimuksessa perusteena oli lupauksia vastaamaton tutkinto. Tapauksessa on kysymys kantajan pyrkimyksestä ”erilaistaa” vaatimuksensa.

estämättä oikeudenkäynnin aikana. Kappaleessa 9 korkein oikeus linjaa: ”Oikeudenkäytön tehokkuuden ja tarkoituksenmukaisuuden kannalta on jo lähtökohtaisesti perusteltua, että kanteenmuutoksina sallitut uudet vaatimukset esitetään vireillä olevassa asiassa ja mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.”⁵⁵ Lisäksi korkein oikeus viittasi aiempaan oikeuskäytäntöönsä (KKO 2001:136 ja 2008:43) ja – eräänlaisen *equality of arms* -periaatteen muodossa – vastaajan asemaan; koska vastaajalla ei ole mahdollisuutta riitauttaa lainvoimaista tuomiota uusilla vastaseikoilla, vastaavasti kantajallakaan ei ole oikeutta saada hylättyä vaatimustaan uudella perusteella tutkittavaksi.

KKO 2013:72 (ään.) puolestaan koski *lisävaatimuksen* tekemistä saman, ensiprosessissa hyväksytyksi tulleen tapahtumainkulun mutta rinnakkaisen perusteen nojalla. Tapauksessa A oli ensin vaatinut vahingonkorvausta 15 prosenttia ja sitten uudella kanteella – täyteen korvaukseen pääsemiseksi – lisäkorvausta, nyt ansionmenetyksenä 85 prosenttia. Korkein oikeus katsoi, että A:lla ei ollut mitään perusteltua syytä olla esittämättä vaatimusta koko määrältään jo ensimmäisessä oikeudenkäynnissä. Tällä perusteella aikaisempi lainvoimainen tuomio esti korvausmäärän uudelleen tutkimisen.⁵⁶

Korkein oikeus opasti A:ta: ”A olisi lakisääteisen tapaturmavakuutusjärjestelmän ensisijaisuuden estämättä voinut jo ensimmäisessä oikeudenkäynnissä vaatia Pohjolta täyttä korvausta ansionmenetyksestä. Vaatimus olisi voitu rajoittaa siten, että liikennevakuutuksesta korvattavasta ansionmenetyksestä olisi esitetty vähennettäväksi tapaturmavakuutuksen perusteella mahdollisesti suoritettava määrä.”

Kappaleessa 12 korkein oikeus toteaa: ”On johdonmukaista ja perusteltua, että asian muuttumista toiseksi arvioidaan samalla tavoin sekä kanteenmuutoskiellon että oikeusvoimavaikutuksen osalta. Näin ollen aikaisemman tuomion oikeusvoimavaikutus ulottuu yleensä sellaisiin uusiin vaatimuksiin, jotka kanteenmuutoskiellon estämättä olisi voitu tutkia jo aikaisemmassa oikeudenkäynnissä. Oikeusvoiman vaikutusta ei toisaalta ole perusteltua ulottaa kanteen muutettavuusmahdollisuutta laajemmaksi.”

Ratkaisussa KKO 2014:101 tuomittiin *sama korvausmäärä* ensin velkomuksena, sitten rikosperusteisena korvauksena. Korkein oikeus katsoi, ettei normaalissa velkomusasiassa kommandiittiyhtiötä ja sen vastuunalaista yhtiö-

55. Vähemmistöön jäänyt jäsen katsoi, että A:n vaatimus oli tullut myös korjauskustannusten osalta aikaisemmin ratkaistuksi, koska uuden vaatimuksen mukaiset kustannukset olivat jo tulleet tutkituksi ensiprosessissa kiinteistön käypää arvoa alentavina seikkoina. Jos näin katsotaan, negatiivinen oikeusvoimavaikutus on selvä.

56. Vrt. KKO 1990:111. Siinä katsottiin, että tuomio, jossa työntekijälle oli tuomittu irtisanomisajan palkkaa vaatimuksen mukaisesti vain yhdeltä kuukaudelta, ei estänyt tutkimasta kantetta, jolla työntekijä vaati toisenkin irtisanomiskauden palkan suoritusta. Ratkaisussa KKO 2013:72 vähemmistöön jääneen jäsenen kanta ei koskenut erimielisyyttä oikeusvoimavaikutuksesta.

miestä vastaan ollut tarpeen esittää rikosperusteista vaatimusta (samasta määrästä), joka perustui yhtiömiehen toimiin yhtiön maksukyvyttömäksi saatamisessa. Velkojalla ei ollut aikaisemmassa oikeudenkäynnissä syytä vedota yhtiömiehen menettelyyn, koska pankkitakauksen vastasitoumus oli riittänyt perusteeksi suoritustuomiolle. Kantajan oikeudellinen intressi saada uudelleen esittää vaatimuksensa jäi viisi vuotta pidempään lopulliseen vanhentumisikaan ja mahdolliseen vaikutukseen velkajärjestelyssä.⁵⁷

Puheena olevassa ratkaisussa KKO 2014:101 korkein oikeus näyttää katsoen, että kyseessä on eri oikeustositseikasto ja eri oikeusseuraamus, toisin sanoen eri oikeudenkäyntiasia, eikä antanut velkomusasian yksipuoliselle tuomiolle negatiivista oikeusvoimavaikutusta. Se, miksi oikeusseuraus katsottiin toiseksi, vaikka vaadittu määrä oli sama kummassakin oikeudenkäynnissä, oli kantajan täytäntöönpano-oikeudellisesti suotuisampi asema rikosperusteisen korvauksen saajana. – Voidaan hyvällä syyllä kyseenalaistaa, riittävätkö tällaiset seikat murtamaan negatiivisen oikeusvoiman tuoman oikeusvarmuuden vastaajan kannalta. Ratkaisua voidaan jopa pitää keinotekoisena oikeusseurauksen erilaistamisena.⁵⁸

Korkein oikeus on tiivistänyt kanteenmuutosta ja oikeusvoimaa koskevan prejudikaattiannin linjauksen seuraavasti: ”Korkeimman oikeuden viimeaikaisessa oikeuskäytännössä on katsottu, että lainvoimaisen tuomion oikeusvoimavaikutus syntyy silloinkin, kun vaatimus nojautuu uuteen perusteeseen mutta samaan tapahtumainkulkuun.”⁵⁹ Tämä tarkoittaa sitä, että ensiprosessissa annettun tuomion oikeusvoima estää uuden kanteen seuraavassa tilanteessa:

Sama oikeustositseikasto (tapahtumainkulku)

→ se nimetään uudessa kanteessa perusteeksi:

- vaihtoehtoiselle (tai korvaavalle) oikeusseuraukselle, jos ensiprosessin kanne on hylätty (KKO 2013:23)
- lisäseuraukselle (kanteen laajentaminen), jos ensiprosessin kanne on hyväksytty (KKO 2013:72).

Näissä tilanteissa oikeusvoimavaikutus kattaa korkeimman oikeuden mukaan sen alueen, johon ensiprosessi olisi ollut perusteyhteyspoikkeuksen (OK 14:2.1:n 3 kohta) mukaisesti laajennettavissa. Linjauksen lopputuloksena on laaja oikeusvoimavaikutus.

57. Lisäksi ratkaisussa on jokseenkin epäselvä esitys siitä, mikä vaikutus on lopullista vanhentumista koskevan määräajan jatkamiskanteella.

58. Ratkaisun lopputulos on jossakin määrin suhteeton korkeimman oikeuden muutoin kovin ankaraksi muotoilemaan oikeusvoimaleikkuriin verrattuna.

59. Näin linjaus on ilmaistu tapauksissa KKO 2013:83 ja 2014:101.

Jos taas uudessa kanteessa vaaditaan eri oikeusseurausta eri oikeustosisekaston perusteella, ensiprosessi ei saa aikaan negatiivista oikeusvoimavaikutusta. Kyseessä on (kokonaan) toinen oikeudenkäyntiasia. Korkein oikeus on pitänyt ratkaisun KKO 2014:101 tilannetta tällaisena.

Kokonaiskuvan saamiseksi voidaan systematiikkaan vielä lisätä asetelma, jossa uuden kanteen pohjana oleva oikeustosisekasto on kylläkin eri, mutta vaadittava oikeusseuraus on sama kuin ensiprosessissa. Tällöin kyseessä on vaikiintuneen kannan mukaan sama kanne, joten ensiprosessissa annetun tuomion aiheuttama negatiivinen oikeusvoimavaikutus on selvä.

Korkeimman oikeuden linjaus laajasta oikeusvoimavaikutuksesta merkitsee sitä, että kanne on jo alun perin nostettava riittävän laajana tai mahdollisuus kanteen muutokseen on käytettävä. Muutoin oikeus uusiin vaatimuksiin menetetään. ”Asiana”, johon uutta kannetta verrataan, pidetään ensiprosessin kannetta – ei sen todellisessa, vaan – OK 14:2.1:n 3 kohdan mukaisessa laajuudessa.⁶⁰

Verrattaessa ensiprosessia ja uutta kannetta toisiinsa, ääripäitä ovat: kokonaan eri oikeudenkäyntiasia ja sama oikeudenkäyntiasia. Silloin, kun uusi kanne eroaa siinä määrin ensiprosessin kanteesta, ettei se olisi mahtunut OK 14:2.1:ssä tarkoitettuihin sallittuihin tai luvanvaraisiin kanteenmuutoksiin, kyseessä on eri oikeudenkäyntiasia. Siitä on luonnollisesti voitava nostaa oma kanteensa. Toinen ääripää on se, että uusi kanne samastuu siinä määrin ensiprosessin kanteeseen, ettei sitä ensiprosessissa olisi katsottu edes kanteenmuutokseksi (OK 14:2.3). Niinpä samaan oikeusseuraukseen johtavat, mutta esittämättä jääneet uudet oikeustosisekat ovat prekludoituneet. Näiden ääripäiden väliin jää sallitun ja luvanvaraisen kanteenmuutoksen ala. Formaalisen oikeusvoimaopin näkökulmasta voidaan sanoa, ettei kantajalla ole ensiprosessin jälkeen oikeutta realisoida käyttämättä jääneitä kanteenmuutosmahdollisuuksia.

Jarkko Männistö aprikoi kirjoituksessaan vuonna 2004 – Ruotsin laajentuneeseen oikeusvoimavaikutukseen viitaten – tullaanko meilläkin omaksumaan niin laaja oikeusvoiman käsite, että se prekludoi myös kaikki laadultaan erilaiset vaihtoehtoiset seuraukset (kaupan purku/hinnanalennus).⁶¹ Näin näyttää korkeimman oikeuden linjausten myötä käyneen.⁶²

60. Sen sijaan oikeusvoimavaikutus ei kattane välisattumapoikkeusta (sallittu kanteenmuutos, OK 14:2.1:n 1 kohta), koska siinä ei ole kysymys samasta tapahtumainkuluista. Jää preklusionormien varaan, onko kyseessä *factum superveniens* -tilanne.

61. Männistö LM 2004 s. 37–48, s. 42. Ks. kritiikkiä ruotsalaista laajaa oikeusvoimakäsitystä kohtaan Lindell 2012 s. 242–243 ja 350–351.

62. Tosin vaikuttaa siltä, että myös uudessa prosessioikeudellisessa kirjallisuudessa suhtaudutaan aiempaa myönteisemmin laajaan oikeusvoimavaikutukseen. Lappalaisen (2012 s. 748) mukaan kantajalta voidaan vaatia, että hän esittää vaatimukset kaupan purkamisesta ja vaihtoehtoisesta hinnanalennuksesta samassa oikeudenkäynnissä. Kantajan ei tulisi hänen mukaansa voida ”säätää” vaatimuksiaan. Lappalainen on valmis ainakin siihen, että vaihtoehtoinen kanneperuste, surrogaatti sekä perusteettoman edun palautusvaade hylätyn korvauskanteen

6.2.2. Laaja oikeusvoimaoppi – kanteenmuutoksen ja oikeusvoiman yhtenäismalli

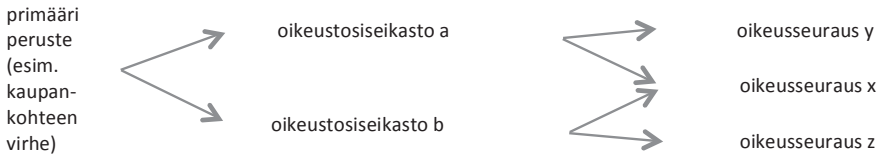
Kanteenmuutoksen ja oikeusvoiman liittäminen toisiinsa ulottaa ensiprosessissa annetun tuomion negatiivisen oikeusvoiman sellaisiin vaateisiin, jotka olisi voitu esittää kanteenmuutoksena olennaisesti samasta perusteesta johtuvina (OK 14:2.1:n 3 kohta) jo ensiprosessissa. Seuraavaksi tätä ”yhtenäismallia” systematisoidaan tilanteittain.

Tarkastelun ulkopuolelle jäävät tässä ns. *factum superveniens* -tilanteet, koska ne eivät ole voineet prekludoitua ensiprosessissa. ”Jälkisattumat” tarkoittavat ensiprosessin jälkeistä oikeustositusta.⁶³ Ensiprosessissa on esimerkiksi vaadittu korvausta kärsitystä kivusta ja särystä ja myöhemmässä kanteessa lisäkorvausta sillä perusteella, että kipu ja särky ovat muodostuneet pysyviksi (KKO 1998:108). Jälkisattumat eivät ole prekludoituneet,⁶⁴ eivätkä siten estä uutta kannetta. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2013:54 korkein oikeus katsoi, että A saattoi vaatia uudella kanteella korvauksia myöhemmin todennetun aivovamman perusteella. Edellytyksenä oli, ettei uusiin seikkoihin olisi voitu vedota ensiprosessissa.⁶⁵

Oikeusvoiman ja kanteenmuutoksen yhtenäismallia voidaan tarkastella seuraavan kuvion avulla:

jälkeen estyvät. Aiemmin *Lappalainen* (2001 s. 428) on todennut, että oikeusvoiman alue ei voi olla laajempi kuin kanteen muuttamisen mahdollisuus, mutta suppeampi se voi olla. Lappalaisen mukaan oikeutemme ei ”pakota” kantajaa sisällyttämään kanteeseen tai laajentamaan kannetta oikeudenkäynnin aikana käsittämään kaikki ajateltavissa olevat kanteenmuutokset. Erityisesti ne uudet vaatimukset, jotka laajentavat alkuperäistä kannetta, voi kantaja vaihtoehtoisesti saattaa myöhemmin tuomioistuimen tutkittavaksi.

63. Ks. *factum superveniens* -tilanteista muun muassa *Lindell* 1993 s. 74–81. Ks. yleisesti muuttuneiden olosuhteiden merkityksestä *Matti Hepola: Oikeusvoimaopin transformaatio: siviiliprosessioikeudellisen oikeusvoimaopin muuttuminen ja siirtyminen hallinto- ja ympäristöoikeuteen ympäristöluvan pysyvyyden kannalta*. Edita 2005 muun muassa s. 93–94.
64. Tässä ei voida lähemmin tarkastella monitahoista kysymystä seikkojen ennakoinnista. Tyydyn viittaamaan *Jarkko Männistöön* (Lainvoimaisesti tuomitun vahingonkorvauksen muuttaminen. LM 2008 s. 410–432, s. 417), joka toteaa, että sanan varsinaisessa merkityksessä jälkisattumuksia ovat ”ennakoidut ja ennakoimattomat *ennakoimattomissa olleet* muutokset.” Ks. myös KKO 2014:97.
65. Tapausta on kriittisesti arvioinut *Kaisto* DL 2013 s. 779–780. Ks. myös KKO 2001:136. Ratkaisussa KKO 2013:54 viitataan vahingonkorvauslain 5 luvun 8 §:ää koskeviin perusteluihin. Pykälä koskee henkilövahinkoa koskevan korvauksen tarkistamista muuttuneiden olosuhteiden perusteella. HE 167/2003 vp laiksi vahingonkorvauslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi s. 66. Ks. problematiikasta lähemmin *Männistö* LM 2008 s. 410–432.

Jos ensiprosessissa kanteen pohjana olevaa oikeustositseikastoa (a) ei ole näytetty ja vaatimuksena ollut oikeusseuraus (y) on sillä perusteella hylätty, oikeustositseikasto (a) on ”kuollut oksa”, eikä se tuota myöhemminkään uutta oikeusseurausta (x). Tässä tapauksessa uusien seikkojen esittäminen oksan elvyttämiseksi ei onnistu preklusion vuoksi. Puheena oleva tapaus ei liity kanteenmuutoksen ja oikeusvoiman suhteeseen. Merkitystä ei nimittäin ole sillä, olisiko myös oikeusseurausta (x) tullut vaatia jo ensiprosessissa, koska myös se olisi perustunut hylätyksi tulleeseen tapahtumainkulkuun (a).

Asetelma on toinen, jos tapahtumainkulku (a) on sinällään hyväksytty, mutta kanne on hylätty, koska kyseinen tapahtumainkulku ei tuota vaadittua oikeusseurausta (y). Tällöin kyse on siitä, estääkö oikeusvoimavaikutus uuden oikeusseurauksen (x) vaatimisen saman oikeustositseikaston (a) perusteella, koska vaatimus olisi voitu esittää kanteenmuutoksena. Yhtenäismallin mukainen vastaus on se, että uusi vaatimus estyy.

Ratkaisu KKO 2013:23 on tässä suhteessa jokseenkin ongelmallinen. Kiinteistön-kaupan purkamiskanteen hylkäämisen ei vielä automaattisesti pitäisi estää kauppahinnan alentamista koskevaa kannetta. Silloinhan ei *välttämättä* ole tutkittu sellaisia virheitä, jotka eivät oikeuta purkuun, mutta kylläkin kauppahinnan alennukseen. Nämä kaksi vaatimusta – kauppahinnan purku ja kauppahinnan alennus – eivät perustu identtiseen oikeustositseikastoon, koska kaupan purkaminen edellyttää sitä, että virhe on olennainen. Tässä mielessä ratkaisusta KKO 2013:23 on varottava tekemästä liian kategorista johtopäätöstä.⁶⁶

Ratkaisu KKO 2013:72 kuvastaa tilannetta, jossa tapahtumainkulku (a) on näytetty ja oikeusseuraus (y) hyväksytty, mutta kantaja haluaa samasta oksasta lisäedun (x). Silloin yhtenäismallin mukaan vaadeoikeus on menetetty: hedelmät samasta oksasta tulee poimia kerralla.

Jos sen sijaan oikeustositseikasto on toinen (b) kuin ensiprosessissa, uusi kanne voi olla sama oikeudenkäyntiasia, kanteenmuutoksen alaan mahtuva uusi kanne tai kokonaan eri oikeudenkäyntiasia.

66. Mielestäni vähemmistöön jäänyt jäsen oli parhaiten tavoittanut tämän eron oikeustositseikastoissa. Hän katsoi, että myös hinnanalennuksen perustavat seikat olivat tulleet lainvoimaisesti ratkaistuiksi.

Silloin kun oikeusseuraus (b, x) on sama kuin ensiprosessissa tavoiteltu (a, x), kyse on samasta oikeudenkäyntiasiasta (OK 14:2.3). Samaan seuraukseen ei voida yrittää päästä muuta kautta uudella kanteella. Ensiprosessin oikeusvoimavaikutus estää uuden kanteen nostamisen samasta asiasta.

Jos taas oikeusseuraamus on eri (b, z), mutta primääriperuste on sama, kyseinen oikeusseuraus olisi voitu esittää perusteyhteyspoikkeukseen perustuvana kanteenmuutoksena. Sama virhe on esimerkiksi aiheuttanut vahinkoa myös muulle omaisuudelle. Keskeinen kysymys on, kuinka pitkälle – toisin sanoen, mihin oksanhaaraan – korkeimman oikeuden linjaama kanteenmuutoksen ja oikeusvoiman yhtenäismalli ylittää. Jos katsotaan, että kannetta (a, y/x) olisi tullut laajentaa myös vaatimukseen (b, z), on oikeusvoimalle annettu hyvin laaja vaikutus. Tällöin seuraavassa kappaleessa esitetyt oikeusturvanäkökohdat korostuvat erityisesti.

Lopuksi mainitaan asetelma, jossa primääriperuste on eri. Uudessa kanteessa ei esimerkiksi ole kyse kaupan kohteen virheestä vaan siitä, että ostaja katsoo myyjän loukanneen ostajan kunniaa asian selvittelyn yhteydessä ja vaatii siitä korvausta. Tällainen on kiistatta eri oikeudenkäyntiasia, koska uuden vaatimuksen määrä ja primääriperuste eroaa selvästi ensiprosessin kanteesta. Sen sijaan, kuten todettiin, ratkaisu KKO 2014:101 on tässä suhteessa aivan rajatapaus ja pikemminkin huteralla perusteella tehty oikeudenkäyntiasioiden erilaistaminen.

6.2.3. Laaja ja suppea oikeusvoima – pro & contra

Kanteenmuutoksen ja oikeusvoiman yhtenäismalliin perustuva laaja oikeusvoimaoppi lähtee siitä, että ensiprosessi on kattanut kyseisen kanneperusteen ”kaikkineen päivineen”. Ajattelutapaan sisältyy oletus, että kanne on lopulliseksi tarkoitettu rajaus sille, mitä kyseisellä perusteella on tarkoitus vaatia. Se lakauttaa ne käyttämättömät vaademahdollisuudet, jotka olisi voitu esittää kanteenmuutoksina.

Laajan oikeusvoimaopin vastakohtana on suppea oikeusvoiman malli. Sen mukaan uudet kanteet ovat käytettävissä, kunnes kaikki kanteenmuutoksiin kuuluvat vaademahdollisuudet on hyödynnetty. Kantajan sallittaisiin toisin sanoen jaksottaa vaatimusarsenaalinsa haluamallaan tavalla.

Suppea oikeusvoima on ongelmallinen prosessiekonomian ja vastaajan oikeusrauhan (oikeusvarmuus) kannalta, mutta turvallinen kantajalle tuomioistuimeen pääsyn näkökulmasta. Laaja oikeusvoimavaikutus puolestaan keskittää prosessia tehokkaasti ja turvaa vastaajaa toistuvilta prosesseilta, mutta on ”armon” kantajan tekemille vaateita koskeville tahattomillekin rajauksille. Oletus siitä, että ensiprosessin kanne on tarkoitettu tietoisesti muiden vaatimusten poissuljennaksi, ei aina vastaa todellisuutta.

Jos kantaja ei ole huomannut hyödyntää kanteenmuutosta seurauksin, että oikeusvoima estää myöhemmän kanteen, kantaja ei ole saanut oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä tutkimatta jäävän vaatimuksensa osalta. Lopputulosta voitaisiin pitää perusteltuna, jos kantajalla olisi lain mukaan *velvollisuus* tehdä kanteenmuutos kanneoikeuden menettämisen uhalla. Silloin tekemättä jäänyt kanteenmuutos olisi sanktioitu samaan tapaan kuin seikkojen preklusio. Laissa ei kuitenkaan säädetä, että kanteenmuutosoikeuden käyttämättä jättäminen johtaa kanneoikeuden menettämiseen. Kanteenmuutoksen hyödyntämättä jättäminen johtaa vain siihen, että kantaja joutuu nostamaan asiasta erillisen kanteen. Kun lähtökohtana on kanteenmuutoskielto eli erilliskannejärjestelmä ja tietyt kanteenmuutokset ovat tästä poikkeus, olisi sinällään luonteva lähtökohta, ettei poikkeuksen käyttämättä jättäminen johtaisi kanneoikeuden menetykseen myöskään negatiivisen oikeusvoiman kautta.

Vertailtaessa laajan ja suppean oikeusvoimavaikutuksen *prosessuaalista tehokkuutta*, voidaan todeta, ettei laaja oikeusvoima välttämättä säästä resursseja, vaan saattaa turhaan laajentaa ensiprosessissa esitettäviä vaatimuksia ja lisäksi edellyttää hyvää ammatillista osaamista.⁶⁷ Mutta raskaita ovat myös peräkkäiset prosessit.

Keskeisin puoltava perustelu laajalle oikeusvoimalle on, että se on *vastaajan kannalta merkittävä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin* elementti. Ihmisioikeustuomioistuin (EIT) on kiinnittänyt tähän huomiota asiassa *Brletić v. Kroatia* (tuomio 16.1.2014, lopull.).⁶⁸ EIT:n mukaan EIS 6(1) artikla – tulkittuna laillisuusperiaatteen ja oikeusvarmuuden näkökulmasta – estää sen, ettei lainvoimaisesti päätetty asia oteta uudelleen tutkittavaksi:

”The principle of res judicata requires that no party is entitled to seek a review of a final and binding judgment merely for the purposes of obtaining a rehearing and a fresh determination of the case – – the mere possibility of there being two views on the subject is not a ground for re-examination.”

EIT:n mukaan ensiprosessin olisi tullut estää myöhempi oikeudenkäynti, koska oikeudenkäynnit koskivat samaa oikeussuhdetta (palkka) samalta ajanjaksolta ja siten niillä oli sama aineellinen ala (”the same material scope”). Vaikka pu-

67. Kuten *Timo Saranpää* (Näyttöenemmysperiaate riita-asiassa. SLY 2010 s. 68) toteaa, laaja oikeusvoimaoppi asettaa asianajajien ammattitaidolle kovat vaatimukset.

68. Valittaja (ensiprosessin vastaajan leski) katsoi, että tuomioistuimet olivat laiminlyöneet ottaa huomioon aiemman tuomion oikeusvoimavaikutuksen. Valittaja oli uudessa oikeudenkäynnissä määrätty maksamaan takaisin kantajalle määrä, joka oli tuomittu ensiprosessissa maksettavaksi vastaajalle palkkana tietyltä ajalta. Uusi tuomio perustui siihen, että aikaisemmalta tuomiolta puuttui laillinen perusta.

heena oleva EIT:n ratkaisu koskee eritystilannetta,⁶⁹ ei ole syytä vähätellä vastaajan oikeutta luottaa oikeudenkäynnin lopputuloksen pysyvyyteen osana oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä. Tässä suhteessa edellä mainittu KKO 2014:101 saattaa olla pulmallinen.

Toisaalta vahva argumentti laajaa oikeusvoimavaikutusta vastaan on se, että kanteen muuttaminen ei ole kantajan ehdoton oikeus OK 14:2.1:n 3 kohdan perusteyhteystilanteessa, vaan käräjäoikeus voi prosessuaalis-tarkoituksenmukaisuussyistä jättää pääkäsittelyvaiheessa esitetyn kanteenmuutoksen tutkimatta (OK 14:2.2). Kyseessä on luvanvarainen kanteen muuttaminen *in concreto*. Oikeusvoimavaikutus kuitenkin määräytyy korkeimman oikeuden mukaan *in abstracto* ikään kuin kanteen muuttaminen olisi yleinen ja ehdoton, mutta käyttämättä jätetty oikeus. Tässä piilee ongelma tuomioistuimeen pääsyn kannalta.⁷⁰ Laajan oikeusvoimavaikutuksen hyväksyminen edellyttääkin, että kantajalla, jonka vaatimus muuttaa kannetta on jätetty tutkimatta ensiprosessissa, on oikeus nostaa erillinen kanne *lis pendens* ja *res judicata* -vaikutuksen estämättä.⁷¹ Kantaja on silloin ”aktivoitunut” vaadeoikeutensa, eikä hän saa ajautua sellaiseen kuoppaan, jossa sekä kanteenmuutos että uusi kanne estyy.⁷²

Myös *prosessinjohtoon* ensiprosessissa tulee kiinnittää huomiota.⁷³ Mitä laajemmin oikeusvoimavaikutus leikkaa kanneoikeutta, sitä aktiivisemmin tuomarinvuorossa tulee huolehtia, että kantaja korjaa tahattomat vaaderajauksensa tai huomaa esittää toissijaisen vaatimuksensa taikka nostaa uuden kanteen. Prosessinjohtolliset toimet olisi suotavaa myös kirjata oikeuden pöytäkirjaan niiden jälkikäteiseksi todentamiseksi.

Yksi mahdollisuus vahventaa kantajan asemaa olisi väljentää OK 14:2:ssä säädettyä kanteenmuutosoikeutta ja sallia kanteen muuttaminen rajoituksetta myös pääkäsittelyssä. Jos myöhäinen kanteenmuutos johtuu kantajan huolimattomuudesta, se voitaisiin hyvittää vastaajalle *oikeudenkäyntikuluratkaisulla*. Mieluusti asianosaisille tulisi myös antaa enemmän määräämisvaltaa sen suh-

69. Tapauksessa ei siis ollut sinällään kysymys ensiprosessista, jossa olisi jätetty kanteenmuutos tekemättä. Pikemminkin käsillä oli perusteettoman edun palautuskannetta muistuttava tilanne.

70. Käyttämättä jäänyt kanteenmuutos ei myöskään ilmeisesti ole jälkikäteen korjattavissa tuomion purulla, kuten seikkojen preklusio. OK 31:7.1:n 3 kohta koskee ainoastaan vetoamatta jäänyttä oikeustositseikkaa ja todistetta. Myöskään momentin 4 kohta ei soveltune (väärä lainsoveltaminen).

71. Ks. myös Jokela 2012 s. 302 ja Saranpää 2010 s. 67.

72. Tällaista tilannetta voidaan pitää menettelyllisenä esteenä pääsyyille tuomioistuimeen. Ks. menettelyllisistä esteistä *Laura Ervo*: Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimus. Käsikirja lainkäyttäjälle. WSOYpro 2008 s. 27–30.

73. Ks. myös KKO 2013:98 hovioikeuden velvollisuudesta valmistelussa kyselyoikeuden avulla selvittää, oliko asianomistaja joltain osin luopunut käräjäoikeudessa esittämistään rangaistusvaatimuksista.

teen, prosessaavatto he kanteenmuutoksen samassa vai eri yhteydessä.⁷⁴ Joka tapauksessa kantajan oikeusturvan kannalta olisi tarpeen, että lakiin otetaan nimenomaiset säännökset siitä, mitä kanteenmuuttamisen ”laiminlyönnistä” seuraa.

Itse en ole vaatimassa paluuta suppeampaan oikeusvoimaoppiin, kunhan edellä mainituista kantajan oikeusturvantakeista pidetään huolta. Laajalla oikeusvoimalla on vahvat perusteet vastaajan näkökulmasta.

6.3. Vaiko sittenkin tilanneherkkä oikeusvoimavaikutus?

Formaalinen oikeusvoimaoppi on ennustettava: kantaja tietää jo oikeudenkäynnin aikana, että tekemättä jätetty kanteenmuutos estää uuden oikeudenkäynnin. Toisaalta malli edellyttää joustoelementtejä niitä tapauksia varten, jolloin kanteenmuutos on torjuttu ensiprosessissa. Samoin malli edellyttää aktiivista prosessinjohtoa.

Tilanneherkkä oikeusvoimaoppi olisi sen sijaan luonnostaan joustavampi, koska se rakentuu tiettyjen kriteereiden mukaiseen *tapauskohtaiseen* arviointiin siitä, tulisiko kantajalle sallia uuden kanteen nostaminen. Siinä voidaan ottaa kantajan eduksi suoraan huomioon myös ne syyt, joiden vuoksi uutta kantetta ei ole syytä pitää kanneoikeuden väärinkäyttönä. Tilanneherkkä oikeusvoimaoppikin voi olla ennustettava, jos *res judicata* -arvioinnissa käytettävät kriteerit ovat sääntöluonteisia tai muutoin vakiintuneita.

Keskeisiä kysymyksiä oikeusvoimapreklusion osalta Männistön mukaan ovat: (1) mikä prekludoituu (objective), (2) ketä preklusio koskee (subjective) ja (3) missä tilanteessa preklusiovaikutus syntyy (contextual). Männistö erottelee seuraavat tilanteet: oikeus oikeudenkäyntiin on tullut muodollisesti käytetyksi, oikeus on tullut tosiasiallisesti käytetyksi tai oikeutta olisi pitänyt käyt-

74. Tämä ei ole suinkaan uusi ajatus. Päinvastoin, ennen kuin kanteenmuutoskielto kirjattiin lakiin, oikeuskirjallisuudessa katsottiin, että rajatapauksissa vastaajan suostumukselle on annettava merkitystä. Ks. muun muassa *Tauno Tirkkonen*: Kanteenmuutoskielto siviiliprosessissa. LM 1960 s. 630–645, s. 639. *Laukkanen* (1995) s. 237 toteaa, ettei tuomioistuimella liene tarvetta rajoittaa prosessitoimia dispositiivisessa asiassa, jos kantajan oikeusturvaodotus edellyttää vaatimuksen ja sen perusteiden muotoilemista eikä vastapuoli sitä vastusta. *Jokela* (2012) s. 303–304) lisäksi ehdottaa, että kanteenmuutoskiellon vastaiset vaatimukset – tutkimatta jättämisen sijasta – erotettaisiin omaksi oikeudenkäynnikseen. Itse rajaisin tämän mahdollisuuden vain sinällään sallittuihin, mutta OK 14:2.2:n nojalla torjuttuihin kanteenmuutoksiin. – Oma kysymyksensä on, voiko kantaja, kanteen muutosta esittämättä, varata itselleen oikeuden tulevaisuudessa vaatia lisää samalla perusteella ilman *factum superveniens* -perustetta. Korkein oikeus suhtautuu torjuvasti tällaisen oikeuden varaamiseen ja asianosaisten oikeuteen sopia tuomion oikeusvoimavaikutuksen laajuudesta (ks. KKO 2013:83). Kantaa on pidettävä perusteltuna. Valtion oikeusturvakoneistoa ei ole syytä alistaa asianosaisten halulle pilkkoa saman asian käsittely useisiin oikeudenkäynteihin.

tää.⁷⁵ Männistö kiteyttää kysymyksen negatiivisesta oikeusvoimasta oikeudenkäynnin väärinkäytön estämiseen: ”Only what is abusive enough should be precluded.”⁷⁶ Männistö korostaa sitä, ettei oikeudenkäynnin keskittäminen oikeusvoiman kautta ole ainoa tärkeä arvo; yhtäläillä tärkeää on varmistaa pääsy tuomioistuimeen.⁷⁷

Kun lainsäätäjä ei ole ollut aktiivinen, on oikeusvoimaoppi saanut kehittyä doktriinissa ja praksiksessa. Näyttää siltä, että praksis on ottanut vetovastuun kehittämistehtävässä. Jotta lopputulos ei jäisi oikeustieteessä pelkän tilanteen toteamisen varaan, keskustelun näistä prosessioikeuden klassikkokysymyksistä soisi jatkuvan.

Modification of civil action, preclusion and *res judicata* – classic themes of procedural law

TUULA LINNA, LL.D., Professor, University of Lapland – (pp. 339–366)

This article examines the modification of a civil action. The main rule, according to chapter 14, section 2, of the Code of Judicial Procedure, is that a civil action cannot be altered during the trial. However, there are three exceptions to this prohibition. Moreover, not all modifications of action are deemed to be alterations. According to the well-established interpretation, modification of action is allowed without limitations when the legal consequences of the claim remain the same. Even so, the preclusion rule may prevent the modification of action. In its recent case-law, the Supreme Court has ruled that the limits of a permissible modification of action and the effects of *res judicata* are mutually consistent. A new action on grounds that the claimant could have presented as a modification of action in earlier proceedings is inadmissible. This means that there is quite a wide scope of *res judicata* effect and the finality of a judgment. This outcome is justified, as regards the requirements of legal certainty and due process from the defendant’s point of view. However, a wide *res judicata* effect may cause problems as regards the remedies available to the claimant. It is important that the claimant gets guidance, in the form of process management in the court, to ensure that the possibility of modification of action is used when needed. There usually will be no second chance.

75. Ks. lähemmin *Männistö* 2013 s. 157 ss.

76. Lopputuloksen yhteenvetona *Männistö* (2013 s. 210) esittää preklusion kohteen osalta, että kaikki asiat, jotka ovat muodollisesti olleet oikeudenkäynnin kohteena (formally litigated), ovat olleet tosiasiallisen oikeudenkäynnin kohteena (actually litigated) tai joiden tulisi tulla olla muodollisen oikeudenkäynnin kohteena, ovat prekludoituneet.

77. *Männistö* 2013 s. 210.